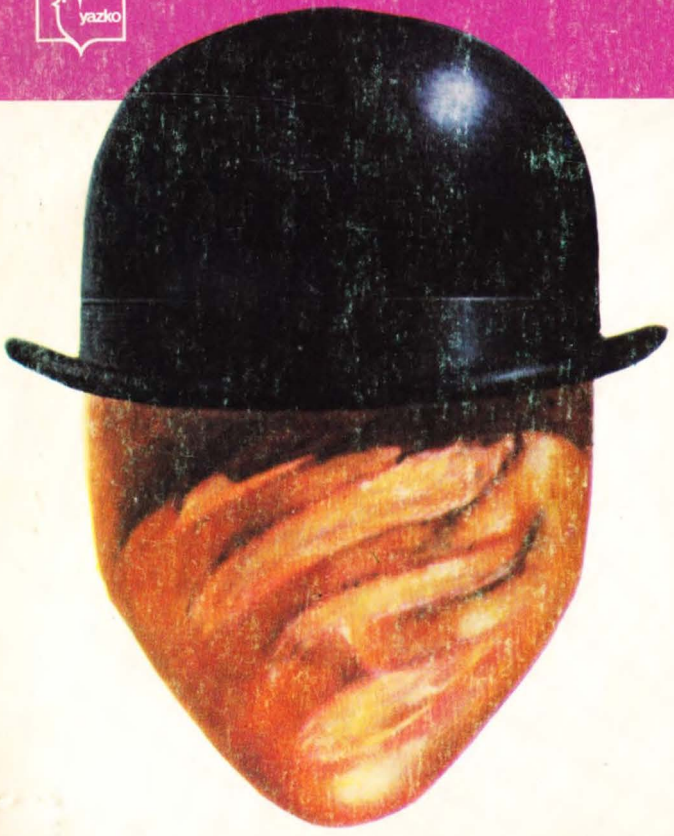
HALKIN EKMEĞİ

BERTOLT BRECHT

şiir

Çevirenler :
A. KADİR - A. BEZİRCİ

yazko

HALKIN EKMEĞİ

YAZKO
Arif Paşa Sokak,
Kurt İş Hanı,
Cağaloğlu-İstanbul
27 73 37

A. Kadir'in öteki kitapları:

TEBLİĞ
BUGÜNÜN DİLİYLE MEVLANA / 6. baskı
HOŞ GELDİN HALİL İBRAHİM / 2. baskı
ASIL ADALET
SEÇME ŞİİRLER (Asım Bezirci ile) / 2. baskı
HAYADA (A. Erhat ile) / 3. baskı
DÖRT PENCERE
ESKİ ÇAĞLAR TARİHİ
1938 HARP OKULU OLAYI / 3. baskı
BUGÜNÜN DİLİYLE TEVFİK FİKRET / 3. baskı
MUTLU OLMAK VARKEN / 2. baskı
ODYSSEİA (A. Erhat ile) / 2. baskı
DİLDEN DİLE
DÜNYA HALK VE DEMOKRASİ ŞİİRLERİ I
VİETNAM ŞİİRİ (Afşar Timuçin ile)
FİLİSTİN ŞİİRİ (Afşar Timuçin ile) / 2. baskı
PORTEKİZ SÖMÜRGELERİ ŞİİRİ (Afşar Timuçin ile)
DÜNYA HALK VE DEMOKRASİ ŞİİRLERİ 2
SOVYET RUSYA'DA ONBEŞ GÜN
BUGÜNÜN DİLİYLE HAYYAM / 4. baskı
MAKİNALARIN TÜRKÜSÜ Brecht / 2. baskı
KARANLIK ZAMANLAR Brecht (G. Fındıklı ile)
DÜNYA HALK VE DEMOKRASİ ŞİİRLERİ 2

Bu kitap Ağaoğlu Yayınevi Tesislerinde
dizildi, basıldı, ciltlendi.
Kapak: Erkal Yavi
İstanbul 1980

HALKIN EKMEĞİ

BERTOLT BRECHT

Türkçesi:
A. Kadir — A. Bezirci

Dördüncü baskı

yazko

Yazarlar ve Çevirmenler Yayın Üretim
Kooperatifi

BERTOLT BRECHT ÜSTÜNE

Türkçesi: Asım Bezirci

DOGMALARLA SAVAŞAN YAZAR

JORGE AMADO

Bertolt Brecht'i, 1954 yılı geceleyin, Anna Seghers' in Berlin dolaylarındaki evinin bir odasında gördüğümü hatırlıyorum. İlya Ehrenburg da oradaydı. Oldukça değişik şeylerden konuşuyorduk. Kısa kesilmiş saçları, vücuduna uymuş ceketiyle Brecht'in ağırbaşlı görünüşünde askerce bir şeyler vardı. Konuşmaya katıldı mı saygılı bir sessizlik doğuyordu. Hepimiz için, Alman, Rus, Fransız yahut Brezilyalı herkes için Brecht çok şey anlatıyordu. İnsanlık yaşantısının zenginliği dolayısıyla, söyleyebildiği herşey için ona minnettarlık duyuyorduk.

Savaşta biraz yorulmuş, ama siperinden ayrılmamış bir askere benziyordu. Odada geçen ve bazen sertleşen tartışmanın ortasında arada bir çekinerek gülümsüyordu. Bu, onun memnunluğunun bir belirtisiydi.

Çağdaş yazarlardan pek azının eserleri bu büyük Alman şairinin, bu dahi dram yazarınınki kadar barış düşüncesiyle dolmuş, barışa hizmetin gerekliliğini belirtmiştir. Brecht insanlık davasının, iyilik için, gelecek için, yaşamak için savaşan basit insanın davasının eri olmuştur. İşin ilginç yanı, çağımızın en iyi hümanistlerinden birkaçı Prusyalı baronlarla, barbar generallerin bu militarist Almanya'sından, bu kültür düşmanı Hitler Almanya'sından çıkmıştır: Heinrich ve Thomas Mann, Anna Seghers, Arnold Zweig, Bertolt Brecht. Kuşkusuz, Alman halkının en derin gerçeğini onlar temsil ederler.

Brecht bize derin görüşler, büyülü düşünceler ve yüksek duygular ile atılgan bir biçim orijinalliğinden oluşan bir eser bıraktı. Sanıyorum ki, zamanı-

mızın herhangi bir eserinden çok Brecht'in eserinde sanatın gelecekte ne olacağını şimdiden kestirebiliriz. Sanat eserinin her türlü şematizmden ve dogmacılıktan iyice arınması... Yeni bir hayat kurulur ve insanlığın yüzü değişirken Brecht, çağımızın getirdiği yeni öze uygun yeni sanatsal biçimlerin peşine düştü ve onları o korkunç, o ödünsüz arayışı sırasında buldu. (Bu bakımdan, sözü geçen hayatın kurulmasına ve yüzün değiştirilmesine pek az kimse onun kadar yardım etmiştir.)

Halka adanan bir eserin nasıl halkın silâhı haline geldiğini, bunun için kendisini sınırlamaya, formüllere, şemalara hapsetmeye nasıl ihtiyaç olmadığını ve insanları silkelemek, etkilemek, dünyanın değişmesini var gücüyle desteklemek üzere bayağılaşmanın nasıl gerekli olmadığını Brecht çalışmalarıyla bize gösterdi. Aynı zamanda o, bize, en popüler içerik ile en orijinal biçimin —yetkin bir birlik içinde - nasıl bağdaşacağını gösterdi. «Popüler» ile «entellektüel»in birbirine karşıt alanlar olmadığını ispat etti. En yüksek düzeyde bir aydının dahi nasıl bir halk yazarı olabileceğini öğretti. Öyleyken, hiçbir zaman yalınlıkla yalınkatlığı, halkla ayak takımını birbirine karıştırmadı. Bir zamanlar moda olan şu tezi de kabul etmedi: büyük yığınları etkilemek ve bu yığınlarca anlaşılmak için entellektüel düzeyi düşürmek, yeni biçimler aramayı boşlamak yahut duyguları ve gerçekliği sınırlandırmak gerekir! Brecht halkına karşı da, kendine karşı da namuslu, tam anlamıyla gerçekçi, eşsiz bir yazar örneği oldu.

Tiyatro sahnesinde o, ateşli bir tutkuydu sanki, halkın ağzıydı, şiirsel bir şimşek ve yıldırım sesiydi, tatlı bir aşk ezgisiydi. Onu da bu aşk, insan varlığına duyduğu bu sevgi tüketti zaten. Giderken bizi, geldiği güne göre, daha zengin bıraktı. Bir askerdi ama ülkeleri fetheden, kentleri yağma eden askerlerden değildi. Bizim için daha değerli, daha kalıcı şeyler ele geçirdi. Daha büyük bir insan bilgisi bıraktı bize, insana daha bir inanmayı öğretti. Aramızdan göçüp gitti, ama eşi Helene Weigel Berlin sahnelerinde «Yiğit Ana»yı konuşturmaya devam ediyor. Brecht, insanın savaştığı ve yüceldiği her yerde hazır olacaktır. (...)

KURTARICI BUNALIMLAR YARATMASINI BİLDİ

GYÖRGY LUKACS

Bizden önce gelen belli yazarlar —İbsen ile Çehov— edebiyatın biricik görevinin; çağdaş gerçekliğe, dönemlerine ve zamanlarının insanlarına değinen akla uygun sorular ortaya atmak olduğunu düşünüyorlardı.

Burjuva yazarları aynı yolda yürümeye sevinçle devam ettiler. Yalnız, yeni kuşak yine bir öncekinden daha köktenci davrandı. Böylece edebiyat diliyle, biçimiyle, hatta kategorileriyle her türlü «cevap» kaygusuna uzak kaldı. Soyutlanan, yalnızlaşan, kendi kendinin amacına dönüşen «soru», şiir evrenini atomlara ayırdı ve onlardan, birbirine bağlanmayan, ölçülüp biçilemeyen, karışık bir molekül oyunu meydana getirdi.

Böyle bir yöntemin bağrında hangi tehlikeyi sakladığını anlamak kolaydır. Nitekim, en iyi yazarlarımız bile, bu olumsuz ve soyut yolla sorular sorma davranışına çoğun bir soyutlama saldırısıyla karşılık verdiler. Oysa, karşımızdakilerde soru nasıl cevabı unutturuyorduysa, bizimkilerde de dogmatik cevap her türlü araştırmayı, hatta soruyu öyle yutuyordu.

Ancak büyük bir yazarın, Brecht'in içgüdüsü ve sağduyusu burada üstün bir denge kurabildi. Dramları ve şiirleri gereken sertlik ve kesinlikle sorular ortaya attılar. Hem bunu öyle bir sarsıcılık, sağlamlık ve derinlikle yaptılar ki güncel olan ama iyi bilinmeyen birtakım sorunları ortaya çıkardılar. Fakat bu soru dalgalarının arkasında hep son cevabın, gerçek perspektifin sarsılmaz kesinliği yer aldı.

Şiirinin şiddetiyle Brecht kendimizi sınavdan geçirmeye zorladı bizi. Kişisel sorumlulukları kucaklayan bu sınav onda her zaman toplumsal gerçekliğin eleştirisine dönüştü ve milyonlarca insanda kurtarıcı sarsıntıların, bunalımların doğuşuna yol açtı.

Brecht'in bütün soruları kendi özellikleriyle çağımıza yönelmiştir: Onun asıl orijinalliği de buradadır. Ortaya attığı sorular ile onlara verdiği cevaplar hep insanlığı içinde yaşadığı hoşnutsuzluktan kurtarmak ihtiyacından doğar. Toplumsal hayatta insanlık kendine yaraşır bir yurt kurmak eğilimini taşır. Bu da yazarı daha büyük edebiyat geleneklerine sımsıkı bağlar.

Gelgelelim, Brecht'in arada bir aktüalitenin gerekleri üzerinde çok durması ve geçmişle bağlarını koparmak gerektiğine inanması o kadar önemli değildir. Neden derseniz, iyi eserlerinde bu birlik zaten vardır da ondan.

Brecht gerçek bir dram yazarıdır. En büyük amacı kitleleri, oyunlarını görenleri, dinleyenleri değiştirmektir. İnsanlar tiyatrodan çıktıkları zaman yalnızca sarsılmış değil, değişmiş de olmalıdırlar: Pratikte iyiye, bilinçli uyanışa, eyleme, ilerlemeye yönelmelidirler. Çünkü, estetik etkinin işlevi toplumsal, ahlâksal bir dönüşüm meydana getirmektir.

Burada Aristotelesçi «catharsis» (arıtma) anlayışının son bir belirtimi vardı. Üstelik, bu belirtim ahlâksal eylemi kolaylaştırıncaya dek coşkunun yükseltilmesini gerektiriyordu! Brecht de aynı isteği paylaştığı için, en iyi oyunlarında bunu gerçekleştirmiş, sahici bir dram yazarı olmuştur. İbsen, Çehov ve Bernard Shaw'dan sonra çağımızda bu ölümsüz sorunu —ona güncel içerikler ve onlardan doğma bir biçim vererek— Brecht yeniden ortaya koydu.

Bundan ötürü, Brecht'in eylemi bir partinin, bir devletin sınırlarını aştı, olağanüstü bir kimlik kazandı. Bundan ötürü, erken ölümünün yol açtığı kayıp büyüktür. Neyse ki avunabileceğimiz tek nokta da buradadır: Ağaç gibi büyürken kırılmış da olsa, bir eseri vardır ve insanlığın aydınlık geleceği uğruna yaptığımız kavgada o, bizim en güçlü dostumuzdur.

BERTOLT BRECHT

RENE WINTZEN

SOYU VE ÇOCUKLUĞU

Bildiğimize göre, Bertolt Brecht 10 Şubat 1898'de Augsbourg'da, bir işçi mahallesinde, Bleichstrasse'da (çamaşırcı sokağı) doğar. Munich'e yüz kilometre uzaklıkta, Bavyera'nın merkezinde bulunan Augsbourg, bugün, yüz elli bin nüfuslu bir sanayi şehridir. Fakat geçen yüzyılın sonunda kâğıt, ipek, pamuk ve yün sanayisinin kurulmasına karşın henüz köysel bir görünümü vardı. Her hafta Bavyeralı köylülerin pazarda ürünlerini satmaya geldikleri büyük bir kasaba damgasını taşıyordu. (...)

Bertolt Brecht ilk şiir kitabında, «Ev Vaazları»nda soyunu şöyle açıklar:

Ben Bertolt, kara ormanlardan.
Karnında getirmiş şehre anam beni.
Ama çekip gidene dek ben bu dünyadan
çıkmayacak ormanların soğuğu içimden.

Brecht'in annesi Kara Orman'ın yüksek memurlarından birinin kızıydı. Böylece, Brecht annesi yoluyla, «Baar»ın köylü soyuna bağlanıyordu. Sonabe yaylası ile Bade arasında yer alan Baar, büyük köknar ağaçları, çimenlikler ve otlaklarla kaplı bir bölge idi. Çalışkan, açıkgöz ve «duvar saatları yapımında olduğu kadar, İncil'in en karanlık parçalarını saatlerce yorumlamakta da» usta bir halkı vardı. İşte Brecht, Kara Orman insanına özgü o sertliği, o yalnızlık eğilimini, o pratik görüşü, o ölçülü kurnazlığı bu halktan aldı.

Babasından ise Brecht, çokluk mimik ve hareketlerinde kendini gösteren bir açık sözlülük, belirgin, özden ve yapmacıksız bir zevk, halk sanatına (mü-

ziğine, oyunlarına, tiyatrosuna) özel bir tutkunluk aldı. (...)

Bu iki köylü soyun karışımı, Brecht'i basit ama güvenli zevkleri olan bir insan haline getirdi. Ona bilgeliğin, sağduyunun, dengenin ve somuta, gerçeğe, toprağa düşkünlüğün vurguladığı o kuvveti verdi. Hem sertliğin, hem de babacanlığın damgaladığı o dış görünüşü; o aydınlık, sorucu, yoklayıcı gözleri; o yarı gülümseyen, biraz kuşkulu dudakları; kare biçimi bir çeneyle yüzüne o hesaplı, dirençli, zorlu havayı verdi.

Brecht'in babası Augsbourg'da bir kâğıt fabrikasının müdürü idi. Oğlunu burjuva terbiyesine göre yetiştirdi. Kendisi ciddî, işinde bilinçli, meslektaşlarıyla ilişkilerinde titiz ve protestandı. İşçilere karşı sert ama doğruydu. Düzen ve disipline düşkündü. Şehirdeki ününe dikkat ediyor, fakat şunun bunun dedikodusuna pek aldırmıyordu. Aile geleneğine ve iyi davranmaya saygı gösteriyordu. Şefkati az, ağzı sıkı, ama iyi bir insandı. Meslekî ve yarı monden zorunluklar, kaygular altında ezilmiş bir iş adamı idi. Oğlunun suskun, bazen de dikkafalı olan karakteri onu tasalandırıyor, hatta kızdırıyordu. İsyankârlık, ihmalkârlık ve taşkınlık kadar kırışık bir alından, ürkek ve sağır bir içe kapalılıktan da hoşlanmıyordu. Bertolt babasından hem korkuyor, hem de ona hayranlık duyuyordu. (...)

Bay Brecht iki puro arasında piposunu tüttürür, dinlenmeyi haketmiş bir namuslu adam gibi gazetesini okurdu. Bayan Brecht ya örgü örer ya da kendisine Kara Orman'ı hatırlatan Auerbach'ın son romanını yutarcasına okurdu. Genç Bertolt, masanın bir ucunda, ödevlerine çalışırdı.

Hans Reimann, Alman edebiyatı üstüne yazdığı küçük eserinde, **Literazia**'da şu hikâyeyi anlatır: Okulda Bertolt çok çalışıp çabalar, öyleyken, öğretmenine ancak kötü bir Fransızca ödev kâğıdı verebilir. Oysa, sınavlarda başarı göstermesi için Fransızcadan yüksek not alması gerekmektedir. Fakat, defteri düzeltmiş olarak geri verilir, üzeri büyük kırmızı çizgilerle donanmıştır. Öğrencimiz bu ödev yüzünden başarısızlığa uğrayamaz, uğramamalıdır. Bundan kurtulmanın tek yolu vardır: Brecht bir şi-

şer kırmızı mürekkep satın alır. Defterine gelişigüzel, iri çizgiler çizer. Sonra Fransızca öğretmeniyle konuşmak ister. Ona defterini gösterir. Defterdeki ödev doğru yapılmış, fakat satırların altı çizilmiştir. Öyleyse, kusur nerededir? Yalnız, anlamsız, anlam dışı nerededir? Bunu üç, hatta arka arkaya birkaç kez sorar. Öğretmen şaşırır, ödev kâğıdına haksız yere fazla çizgi çekildiğini kabul eder. Öğrenci, «öyleyse, iyi not almam gerekir» diye konuşur. Öğretmen notu verir ve Brecht sınavı kazanır. (...)

Brecht'in çocukluğunu insan bu aile ortamı içinde çok iyi tasarlayabilir: Ateşin başında geçirilen uzun kış akşamları, şehirde pazarları yapılan sonu gelmez gezintiler, pazar elbisesi, annenin tenceresi, babanın fabrikası ve okul ödevleri... Biraz tekdüze, sıkıntılı durgun bir çocukluk... Brecht bu dönemden büyük bir boşluk, yitirilmiş bir zaman, bayağı ve alışılmış bir eğitim anısı taşıyacaktır kendinde.

İster acı ister tatlı olsun, bu çocukluk günlerinin olumlu yanı şudur: Genç Bertolt, ana babasının haberi olmadan, günlerini sokakta geçirir. Gidip gelenleri, satıcıları, tüccarları, dilencileri, sakaları, kazaları, yasları, alayları ve «gassenhuben»leri (1) ile sokak onun için bütün bir dünyadır; sokak gürültülü, yabansı ve esrarlı hayattır; sokak oyunda yenilmenin acı yaşantısıdır. Orada elbiseleri, tavırları, konuşmaları ve daha nice özellikleriyle kendisinin başka bir çevreden olduğunu üzülerek sezecek, «bizden değilsin» sözünü duyacak, öyleyken hoş görüldüğünü öğrenecektir. Baba evinin duvarları ardındaki geçmişin yıkıldığını, yavaş yavaş öldüğünü ve onunla birlikte çocukluğa özgü dileklerini de yutmaya yöneldiğini anlayacaktır.

Küçük kümeler halinde yürüyorlardı
açlar ve çocuklar şose yollarında,
alıp yanlarına gidiyorlardı
yıkık köylerde bekleşen insanları da.

«Eski güzel çağ», aslında, ana babaların kuşağına göre dilediği, uğrunda savaştığı, çalıştığı, zahmet

(1) Gassenhuben: Sokak çocukları.

çektiği her şey demekti; ev, servet, toplumsal durum... Fakat genç Bertolt bu ortamda bunalır. İnsanlar arasındaki bu ayrımları, bu küçültücü bölünmeleri kabul edemez. Baba evinde yediği ekmeği açlarla paylaşmak ister. On altı yaşındadır. Bir süre sonra, burjuva terbiyesine karşı yumruğunu kaldırır:

Mal mülk sahibi kişilerin
oğlu olarak yetiştirildim.
Ailem bir tasma taktı boynuma,
itaat törelerine göre büyüttü beni,
buyurma sanatını öğretti sonra.

Fakat büyüyüp de çevreme bakınca
ne sınıfımın insanlarından hoşlandım.
ne emirden, ne de itaatten...
Bıraktım sınıfımı hemen,
birleştim aşağı tabakayla.

İlkokuldan sonra, protestan lisesine girer. Ardından bakalorya, üniversite... Bertolt da iyi aile çocuklarının yolunda yürür. On sekiz yaşında tıp öğrenimine başlar. Önünde güzel bir meslek kapısı açılmıştır. Hiç olmazsa bu, ailesinin de düşündüğü bir meslektir. Gelgelelim, iki yıldır süren savaş, bu tasarıları gölgeler. Brecht o sıra Munich üniversitesine yazılır. Ders salonları hemen hemen boştur. Profesörler, gençliği bekleyen kaderi düşünerek, disiplini gevşetirler. Öğrencimiz «weinstuben»lere (2) devam eder. Önünde büyük bir bira bardağı, arkadaşlarıyla birlikte askerî olayları ve günün felâketini yorumlar. (...)

SAVAŞ

Bir yıllık üniversite öğrenciliğinden sonra, 1918'de Brecht birdenbire askere çağırılır. Cephe gerisinde bir hastanede hasta bakıcılık eder. İstemeye istemeye orduya katılır. Oysa, dört yıl önce, Almanya'nın gençleri hükümetin çağrısına sevinçle masala-

(2) Weinstuben: Şarap satan meyhane.

rını şaplaklayarak cevap vermişler, defterlerini ve kitaplarını yakmışlar, dükkânlarını kapamışlar, tezgâhlarını bozmuşlar, yurtseverlik şarkıları söylemeye koyulmuşlardı. Böbürlenerek gitmişler, kendilerini birer fatih sanmışlardı:

Güldü asker, güldü toptaki mermi,
trampeteler çalınca.
Yürümek yokolmak değildir asla.
Kuzeye ileri, güneye ileri!

Brecht çevresinde karışıklığın, ailesinde düzensizliğin hüküm sürdüğü bir sırada kışlaya yalnız gider. Artık sokaklarda ne geçitler vardır, ne de sevinç haykırışları. Dükkânların kepenkleri kapalıdır, yaslıdır. Pencerelerin ardında kocamış kadınlar yaşlı gözlerini silmektedir. Hiç olmazsa ordu, yöresindeki şu genel saçmalıktan kurtulsaydı: Ne gezer! Güçlükle askere alınan genç Brecht korkunç bir manzarayla karşılaşır: «Lazarett»ler, kır hastaneleri can çekişen, son nefesini veren, cinnet getiren insanlarla dolmuştur. 1914'te bir delirme nöbetinde ölen, çağdaşı şair Georg Trakl gibi Brecht de yaralılara bakmak zorundadır. Hastaların acıdan ya da can çekişirken salıverdiği çığlıklar onu altüst eder. Organların kesilmesine yardımda bulunur, elleri kan içinde kalır. Bir dinlenme anında bu kasaplık karşısında duyduğu isyanı hummayla yazar. Kalemine sözcükler sanki cehennemden gelmektedir: Ceset, çürüme, kokma, ölüm... Yurdu uğrunda savaş alanında vurulmuş «meçhul asker»in memleketine götürülüşündeki garip, bayağı, canice, ikiyüzlü güldürüyü düşünür: Adamcağızı topraktan çıkaracaklar, kara-ak-kırmızı bayrakla üstünü örtecekler, şehirlerden, köylerden sevinç gösterileriyle geçirecekler, «tchindrara»ların (3) vurguladığı bir askerî müzikle ve çılgın bir kalabalığın «hurra» sesleriyle onu şereflendirecekler:

(3) Trampetelerin ve zillerin tempolu sesi: tıstara rat tam, tıstara rat tam.

Ve savaş beşinci baharında bile
hiçbir barış umudu getirmeyince,
asker kararını verdi sonunda
ve öldü kahramanca.

MUNICH

Savaş bitince Brecht Munich'e döner, orada dostlarını bulur: R. Becher, Caspar Neher, George Pfanzelt ve Otto Müllereisert. Stefanie Kahvesi'nde toplanılır. Siyasetten, edebiyattan, sanattan, hekimlikten, devrimden konuşulur. Birbiriyle çatışan, birbirini tamamlayan, çürüten, zenginleştiren bir düşünceler dünyası bir masanın çevresinde doğar ve gece bastırıncaya kadar sürer. Çok sonraları Johannes R. Becher, geçmişin özlemiyle dolu ilk şiirlerinden birinde, «Stefanie Kahvesinde, Munich'te» diye yazacaktır. Brecht de ilk şiirlerini burada kaleme alır. Onları dergilere, gazetelere gönderir. Fakat o günlerde kim yayımlamayı göze alabilir bunları? Hem niçin göze alsın? Genç adam Verdun'ün de, Marne'ın da sarsamadığı şu ahlâkî değerleri ve ortaklaşa inançları yıkmaya kalkışmaktadır: Militarizm, savaşçı gururu, şövenizm, görkemli ve kahramanca çarpışma oyunu, Tanrı ve ermişleri... O ölümsüz «Gott mit uns» (Tanrı bizimledir) sözü kalkan görevini yapmaktadır. Gelgelelim, Brecht çağdaşları kadar Tanrıdan ve şeytandan korkmaz. Eski cephe arkadaşlarının öfkesini, memleketin geleceği için besledikleri yıkılmaz inancı ve onların boşu boşuna şehit oluşunu gülünçleştirerek ortaya koyar. Münich'te bir meyhanede duru ve gür bir sesle «Ölü Askerin Efsanesi»ni anlatır. Eski askerler, alkış yerine, bira bardaklarını başına fırlatırlar. Fakat o aldırmaz. Geçenlerde savaşçı Epp'in komandolarına katılan fakülte arkadaşı Müllereisert'le eğlenir. Madem ki o, kahramanca ölmeyi seçmiştir; öyleyse Brecht de onun gömülüş törenine gitmeyecektir! Fakat birkaç gün sonra sözünden cayar: Arkadaşının gömülüşünde hazır bulunacaktır, çünkü bir aptallık iki eski dostun bozuşması için yeterli bir sebep olamaz. Müllereisert de güvence verir ona: «Ü-

zülme, komandolardan ayrıldım!»

Ah, genç şairin yaşadığı o coşkun günler! Dahasını dinleyin: Yenilmiş askerler içerdeki siyasetin ihanetine uğrarlar. Yurttan kaçan İmparator ölümsüz Almanya'nın simgesi olarak kalır. Komünistler ülkeye dehşet saçarlar. Erkekler, kadınlar, çocuklar sokaklarda, sefil şehirlerde açlıktan ölürler. İşgalciler halkı gururları, kovuşturmaları ve kuvvetleriyle ezerler. Neyse ki bütün bunlar uzun sürmez. Savulun! Alman ordusu bozulmamıştır. Şefler toplanırlar, öç alınacaktır!

Bu sıra Brecht her yerde görülür: Çarşı meydanında satıcılar, işsiz güçsüz dolaşanlar arasında; hınç, ihbar ve homurdanmayla dolup taşan meyhanelerde; kara listelerin düzenlediği gazete idarehanelerinde... Her şeyi duyar. Her şeyi görür. Ve tutkuyla çalışır. **Baal, İngiltereli II. Edouard'ın Hayatı, Kentlerin Ormanında** sahneye konulur. **Ev Vaazları** bir yayımcıya kavuşur. Bunların uğradığı başarısızlık genç yazarı usandırmaz, tersine, başarıya ulaşmak için 1922'de Berlin'e gelmesine yol açar. Yaptığını, kendi gerçeğini söylemek, hem de göreneklere, dedikodulara, ahlâka, rezalete aldırmaksızın duyduğu gibi söylemek ister. Öyle şeyler vardır ki insanın susmaya, sessizce geçiştirmeye ya da iğretilemenin (istiarenin) örtüsü altına saklanmaya hakkı yoktur. İnsan inandığı şeyi dobra dobra söylemelidir. Hem niçin söylemesin? Edep ve terbiye bahanesiyle mi? Yoksa bazı durumlardan ötürü mü? Brecht bunları umursamaz; daha doğrusu, bunlar onun belirttiği gibi varoldukları için o, siyaset, hoşgörüsüzlük, pazarlık ve gevşeklik adına işlenmiş suçları ortaya koymaktan çekinmez. Her eseri başlangıçta, çevresinde güpegündüz olup biten şeylere karşı gösterdiği en keskin, en sert tepkinin damgasını taşır. (...)

Brecht'in **Baal, Gecede Davul Sesleri, Kentlerin Ormanında, Adam Adamdır** adlı ilk dramatik eserleri —**Gecede Davul Sesleri** sayılmazsa— henüz toplumsal eleştiriden yoksundur. (Bu konuya ilerde yeniden döneceğiz.) O çağda Brecht devrimci olmaktan çok köpeksi (cynique) bir şair görünümündedir. Acı alay ve köpeksilik modadır. Şiirde Stramm,

Werfel, Becher, Doubler, tiyatroda Kaiser, Unruh, Hasanclever, Sorge, romanda Ulitz, Döblin, Brod, Kafka yıkma zevki uğruna burjuvaların putlarını devirirler. Şimdi her yerde hava nihilizmle doludur. Brecht de kendisini sürüden yüz adım kadar ayıran bir sertlik ve tutumla kurbanını bu sunağa verir: 1927'de birinci şiir kitabını yayımladığında kimse yanılmaz: Büyük bir şair doğmuştur, ama bu, şeytanın şairidir...

«EV VAAZLARI»

Bu kitabın adı, **Ev Vaazları**, bütünüyle alaycı bir havaya bürünmüştür. Savaş sırasında ve ertesinde yazdığı bu elli şiiri yayımlarken Brecht, uzun süredir beklediği şeyi bir hamlede elde eder: Rezalet çıkarma... Bu yüzden yıllarca sırtında anarşist, yıkıcı, bozguncu, pis kokulu ve mide bulandırıcı hayvan etiketini taşıyacaktır:

Derim: «Başka türlü kokan birer hayvan bunlar.
Ne çıkar, derim sonra, benim onlardan ne farkım var?»

Protestan tanrıbilimcilerinden Karl Tieme'nin «şeytanın dua kitabı» diye adlandırdığı bu eser, beş bölüme ve beş derse ayrılmıştır: «Ayin Alayları, Alıştırmalar, Öğeler (croniques), Mahagonny Şarkıları, Ölenlerin Küçük Anıları». Bir son bölüm —«Kandırılmaya Karşı»— ve bir ekle —«Yoksul B.B.»— kitap kapanır.

Önsözde Brecht yarı ciddî, yarı alaycı bir deyişle okurlarına şiirlerinden nasıl yararlanacaklarını açıklar. Birinci ders, «Ayinler, doğrudan doğruya okurun duygusuna seslenir. Yine de ondan her şeyi bir çırpıda okumamasını, şiirlerine yüreğiyle bağlanmasını öğütler. Marie Farrar, on altı yaşında, çocuğuna kıyar; ondan yaşça biraz büyük olan Jacob Apfelböck ise ana babasını öldürür. Böylesi olaylara, Munich ve Augsbourg gazetelerinde her gün rastlandığına göre, şair sözü geçen kişilerin acı serüvenlerini anlatınca niçin ayağa kalkılıyor, niçin

sövülüp sayılıyor? Onların da acınmaya hakkı yok mu?

Fakat sizler, yalvarırım öfkelenmeyin.
Çünkü her yaratığın yardıma ihtiyacı var.

«Alıştırmalar» (ruhsal) daha çok okurun aklına seslenirler. Onları ağır ağır ve tekrar tekrar okumak gerekir. Hafife alınmaları doğru olmaz. Bunlar hayata açılmış kapılardır. «Arpanın Türküsü»nde olduğu gibi:

Arpa bana diyordu: Bence dünyada
en sevgili yer ambarlardır.
Bilirsin neye benzediğini orada:
Amborın üstünde tıkınan bir adama...

Doğada şiddetli olayların ortaya çıktığı dönemler için üçüncü dersi, «Öğceler»i okumak uygun olur. Bu durumda, dünyanın yabancı bölgelerinde yaşayan gözü pek erkekler ile yürekli kadınların serüvenlerine dört elle sarılmak gerekir. «Gemiler Üstüne Balad» tehlike saatinde, «Anna Cash'ın Baladı» zulüm saatinde okunmalıdır.

Fakat zenginlik, bolluk, kapkaçlık için de bir zaman vardır. «Mahagonny» işte bunu dile getirir. Onun şarkıları elbette herkes için söylenmemiştir, bundan dolayı, pek az okura dokunabilir.

Son olarak, anılara ve geçmiş olaylara da günler ayrılmıştır. Bu günlerde «Boğulan Genç Kız» anılır; savaşta ölen askerler, hatta aşktan ölenler, bütün tanıdıklar, Diekmann'lar, Frieda Lang'lar, Christian Grumbeis'ler ve artık yaşamayanlar düşünülür.

Bu şiirler insanın ruhsal (manevî) değerlerini en mutlak, en köpeksi bir biçimde inkâr ettikleri ölçüde gerçekten «şeytanın dua kitabı»nı oluştururlar. Dahası var: İnsan varlığını hayvanlık düzeyine indirirler; onu bitkisel, gizli, hayvan altı bir yaşayışla kuşatırlar; çamurlu, pis kokulu, bataklıklı suların derinliklerine gömerler, vücudunu ve tenini çürüyen nesneye dönüştürmeye uğraşırlar. «Ev Vaazları» çürümeye, kokuşmaya, kişinin bitkileşmesine, hayvanlaşmasına bir sunudur. Su yosunları, deniz bitkileri, mantarlar, sarmaşıklar, ağulu otlar —ak-

babalar, köpek balıkları, sırtlanlar— insan varlığında bulunan hasta, kokuşmuş, iğrenç her şey bu durmaksızın ayrışıp dağılan vahşî, esrarlı, cesedimsi doğa freskinin arka yüzünü kaplar. Herbert Lüthy, ilginç bir yazısında (4), Brecht'in ilk eserlerindeki bu önemli görünüme parmak basar. «İçinde her şeyin çözüldüğü, oluştuğu doğa» diye yazar, «en uzak, cephesiz, kapsayıcı varlıktır: her şey ondan gelir ve ona döner.» Fransız edebiyatında Brecht'in bu şiirleriyle karşılaştırılabilecek bir tek metin vardır: Baudelaire'in «Leş'i».

Soğuğu, karanlığı, bozulmayı övün!
Kaldırın gözlerinizi gökyüzüne,
Size bağlı değil bunların hiçbiri.
Korkmayın, rahat ölün.

Brecht savaşın sarstığı bir insanlığın umutsuzca bağlandığı bütün değerleri bilinçli bir biçimde silkeler. Zındıklar gibi davranır, çıkardığı rezaletten hoşlanır. Kahkahalar atarak uzlaşmalar tanrısı Moloch'u ezer. Ne var ki, tiksintisine, yoksunluğuna, yalnızlığına eşittir sevinci. İlk dramlarındaki kişiler de toplumun bıraktığı yalnız insanlardır, gönüllü geri çekiliş ve kaçışları içine kapanıp kalmışlardır. Brecht Apfelböck'lerin, Marie Farrar'ların trajik alınyazısı üstüne eğiliyorsa, bunun sebebi, alınyazısının ötesinde daha güçlü, daha tehlikeli, daha zalim başka kuvvetlerin bulunduğunu sezmesi ve onların sorumluluğunun, günden güne, memleketinin tarih sayfalarında belirdiğini farketmesidir.

Karışık günlerde vardım şehre,
boydan boya kol gezerken açlık.
İnsanlar gördüm, ayaklanmıştılar,
ben de ayaklandım, katıldım onlara.

SAVAŞ SONRASI, 1918

Brecht, savaştan sonra, Augsbourg'da bir işçi/asker meclisinde birkaç gün bulunur. Tüfek omuzda,

(4) Preuves, Mart 1953.

yumruğu havada sosyalist şarkılar söyleyerek sokaklarda dolaşır. Arkadaşlarıyla belediyeye yerleşir. Alman Genel Kurmayı ile emekçi halk arasında baş gösteren ve 1933'te bir serüvencinin (Hitler'in) iktidarı ele geçirmesine kadar süren bu sivil savaş sırasında barikatlardan ateş açar belki de...

Ama Brecht'in devrimci serüveni de ancak birkaç gün sürer. Ortaklaşa başkaldırının kenarında kalır. Sokaklarda akan kan onca yararsız bir kandır. İnsanlar ona çözülmekte, dağılmakta olan bir dünya sahnesinde oynayan kuklalar gibi görünür. Hep kendine kapanmış, kendinden, benliğinden kurtulamayan bir şairdir. İlk dramları bu yalnızlığı ele verirler; kişileri doğar, yaşar ve hayvanlar gibi yalnız ölürler. Fakat ölmezden önce hayattan sonuna kadar yararlanırlar; yalnızca kendi gövdelerinin sınırları içinde sevinir ve acı çekerler. Gerçekte bunlar doğanın kaba, bayağı, büyük kuvvetleridir: çürümeden meydana gelen ve içgüdülerine, tutkularına göre yaşadıktan sonra çürümeye dönen kuvvetler... Bu dönemde Brecht'in vokabüleri «Ev Vaazları»nda olduğu gibi, arsız sözcüklerin doldurduğu geniş bir repertuardır. İlk eserlerinin her dizesinde salyası akan, tüküren, küfreden, tıkınan, sıkılmazların ayakyolu üstüne şarkı söyleyen yahut ayakları masanın üzerinde, saçları yüzüne dökülmüş tanrılara söylenip duran bir yaratığa rastlanır. Burada her şey boşalma, çürüme, kokuşma halindedir:

«Haşarat kabarıyor. Çürüme yayılıyor. Solucanlar övünçle söylüyorlar şarkılarını.»

«BAAL»

Baal Brecht'in ilk piyesidir. 1922'de Leipzig'de oynanmıştır. İnsandan çok toprağa yakın varlıklardan birinin hikâyesidir. Bu, yarı bitki, yarı hayvan, yapışkan otları ile su yosunlarının oluşumundan hoşlanan bir varlıktır. Şair, yabancı, oduncu Baal topluma duyduğu tiksintiyi şarkılarla dile getirir; şarap, şehvet, sadizm ve ölüm şerefine cümbüşlü, azgın bir hayat sürer. Fakat bu sefih, bu zındık-

ların yeni tanrısı, bu alkol ya da şiir sarhoşu, bu yerle gök arasındaki çıplak yaratık sonunda köpek gibi kuyruğu titretir; gövdesini sıçanlar, köstebekler ve karakoncoloslar tırmalayıp kemirir.

Yirmi bir sahnelik oyunda şüphesiz bir toplum eleştirisi, bilinçli bir eleştiri vardır, ama bu henüz siyasal anlamda bir eleştiri sayılamaz. Üstelik, yapıcı da değildir. Tersine, yolu üstündeki kurumları, sözleşmeleri ve özellikle insanların korkunç gururunu ezip geçen büyük bir silindir rolü oynar. Yalnızca Doğa, Gök, Deniz ve Bulutlar ölümsüz ve coşkun bir gözleyiş içinde değişmeden, kaygılanmadan kalırlar. (...)

«KENTLERİN ORMANINDA»

İnsan yalnızlığını yenemez, kendisini öteki insanlardan, doğadan, hayvanlardan ayıran Çin Seddini yıkamaz. Aşkla, dostlukla bir yaklaşma sağlamaya uğraştıktan sonra, bağrında kendi çelişkilerini taşıyan araçları —hınç ve içtenliği— dener, ama yine başarıya ulaşamaz. İlk kez 1922'de Munich'te temsil edilen **Kentlerin Ormanında** birbirinden nefret eden iki kişiyi sahneler. Bu kişilerin karşılıklı kinleri, suç ve ahlâksızlığın hüküm sürdüğü büyük şehrin —Chicago'nun— onların kıyıcı oyunlarına gösterdiği ilgisizliğe denktir. Brecht bu dram karşısında seyircilerin şu tavrı almalarını öngörür:

> *«Kavga motifleri üstüne kafa yormayın, hikâyenin insancıl yanıyla ilgilenin. Taraf tutmaksızın, savaşçıların talihleri üzerine düşüncenizi söyleyin ve sonuca göre çıkarınızın nerede bulunduğunu hesaplayın.»*

Son edim üzerine perde inince, halkın yüreği ağzına gelir ve içindekileri kusmak isteği duyar; dramın iplerini çeken kin bu kez yazara karşı döner. Sahne pis kokulu toplarla bombardıman edilir. Brecht'in aradığı rezalet iki ağızlı bir bıçaktır. Tiyatroyu bağırışlarıyla dolduran çılgın, zincirden boşanmış bir halk onu Michigan'ın bulantı veren

bataklıklarına gönderir ve kendi kişileri üstünde düşünmeyi öğütler:

«Schlink: — İnsanoğlunun sonsuz yalnızlığı düşmanlığı bile erişilmez kılar. Bu bakımdan, hayvanlarla bile anlaşmaya olanak yoktur.

«Gargo: — Dil anlaşmaya yetmez.

«Schlink: — Hayvanları gözden geçirdim. Aşk, birbirine yaklaşan vücutların sıcaklığı bizim karanlık içindeki biricik iyiliğimizdir. Gelgelelim, bu da organların birliğinden başka bir şey değildir ve dilin açtığı aralığı daraltmaz.» (...)

«GECEDE DAVUL SESLERİ»

Derin düşünme meyvelerini verir: Brecht'in yeni oyunu **Gecede Davul Sesleri** 30 Eylül 1922'de, Munich'te, Folckenberg cep tiyatrosunda sahneye konur ve halkın tepkisiyle karşılaşır. Piyes güncel olana, çağımız Alman tarihinin en acılı bir sayfasına el atar: Savaş ertesi yıllarının anaforunu, kaosunu, kargaşasını kucaklar, kalabalığın haykırışlarına karışır, halkla birlikte devrimin silâhlarını sallar, yöneticilerinin alçaklığı ve gevşekliğiyle damgalanmış bir düzeni çamura batırır. (...) Askerin memleketine dönüş temi üstüne güçlü bir fresk, acımasız, ölçüsüz bir eleştiri oturtulur. Bu eleştiri, şu ya da bu yanı tutmaksızın, dışardan yargılar, sebepleri gösterir, toplumu kıyasıya suçlar. (...)

Gelgelelim, bir kişinin dramı ötesinde, Weimar gecesinde davulları çaldıran bir ulusun, bir halkın dramıdır bu. Nitekim Munich halkı aldanmaz. Brecht sonunda zaferi kazanır: Piyesi o yılın en büyük tiyatro başarısı olur, çağın Alman eleştiri üstadı Herbert Ihering'den Kleist Ödülü'nü alır. Bunu sağlayan, **Gecede Davul Sesleri**'nin konusu değildir. Çünkü, aynı konu savaş sonrası edebiyatında moda olmuştur: Becher, Hasenclever ve özellikle Rudolf Leonhard Spartaküs'e ilişkin şiirlerinde ve **Saçaklar** adlı oyunda bu konuyu genişliğine işlemişlerdir. Kleist Ödülü yeni bir dram yazarının yeteneği, gürültücülüğü, dilinin arsızlığı, hayal gücü, yaratma yetisi ve kişilerini etli kanlı yaşatması dolayısıyla

verilmiştir. Ihering'in salık vermesi üzerine, Berlin Deutsches Theater müdürü Felix Hollander, Brecht'in iki yeni oyununu okur ve bağırmaktan kendini alamaz: «Bunlar, içinde dehâ bulunan eserler!». Böylece, Berlin'in kapısı Brecht'e iyice açılmış olur. Genç yazarın hülyası gerçekleşir: Artık Alman tiyatrosunun başkentini fethetmeye gidebilecektir.

1922'de Berlin genç Brecht'e olağanüstü bir tiyatro ile sınırsız olanaklar sunar. (...) Birkaç yıl sonra orada ünlü bir yazar olur. On iki kadar piyes kaleme alır, hepsini kendisi sahneler. **Beş Paralık Operası** Almanya'nın büyük şehirlerinde oynayarak başarı kazanır. (...)

«ADAM ADAMDIR»

Adam Adamdır ilkin Darmstadt'ta oynanır. Alt başlığında da belirtildiği gibi piyes, «Komisyoncu Galy Gay'ın Kilkoa barakalarında 1925'te geçirdiği değişimin» hikayesidir. (...)

Kuşkusuz, **Baal'ın** anarşist yazarı Brecht, bu eseriyle de yıkıcılığını sürdürür. Suçlularla köhnemişlerin yönettiği, hüküm sürdüğü yozlaşmış bir toplumda insan önemsiz bir niceliktir ancak. Kendisine sunulan ve zorla yaptırılan işler önünde iradesiz, yetkisiz ve güçsüz kalır. Yine, **Adam Adamdır**da — Brecht'te ilk kez olarak— vazgeçişe ve edilgenliğe karşı bir çağrı, bir uyarı, bir sakınma görülür. Galy Gay tasarlanması bile dehşet ve tiksinti uyandıran bir tiptir. Brecht, böylece, değer yargılarının kuruluşuna doğru yol almaktadır. **Adam Adamdır,** onun ahlâkı diyebileceğimiz şeyin ilk temel taşıdır.

«İNGİLTERELİ II. EDOUARD'IN HAYATI»

Galy Gay anonimliğin karanlık ve trajik bir simgesidir. II. Edouard ise, onun tersine, aşırı bireyciliğin kahramanıdır; dünyaya, güçlülere ve halkın iradesine karşı ölünceye değin tek başına savaşır.

İngiltereli II. Edouard'ın Hayatı'nı Brecht, kendisinden on dört yaş büyük olan ve Münich'te doğan Lion Feuchtwanger'le birlikte yazar. Brecht gibi Feuchtwanger de ilk oyunlarının başarısından beri Berlin'de yaşamaktadır. Shakespeare'in öncülü sayılan ve Elizabeth çağı tiyatrosunun büyük ustalarından biri olan Christopher Marlowe'un bir piyesini yeniden kaleme alırlar. Bu, piç oğlunu almaya yanaşmadığı için halkının öfkesini uyandıran bir kıralın hikâyesidir. Sarayın ileri gelenleri onu tahttan indirir, hapse atar ve sonra öldürtürler. (...)

«MAHAGONNY»

Mahagonny'de polisin izlediği bir haydut çetesi kaçmayı başarır. Bir çeşit zevk şehri kurar. Burada her şey hoş görülmektedir. Bu seçkin dramatik tem, Brecht'e, toplumsal düzeni bir kez daha kuvvetle eleştirmeye fırsat verir. Eserin bütünü, yazarın deyimiyle, «iyileştirici» değil, tersine, «kışkırtıcı» bir nitelik taşımalıdır. Buna da ancak dram verilerini hayatın, özellikle de hayalin yararına ustaca kullanarak varılabilir. Örneğin bir sahnede, Alaska'nın başeğmez diye adlandırılan insanları, tabelâsında «burada hakkın yoktur» sözleri yazılı bir meyhanede toplanmış, bilardo masasına yerleşmiş, memleketlerine dönüşlerini hayal etmektedirler: Gemiyle yolculuk, memlekete varış, kendilerini bekleyenlerin coşkunluğu... Hayal büyür. Meyhane ve bilardo masası hayal uğruna gözden silinir. Jim birdenbire ufukta kara bir duvar görür. Herhalde fırtına patlayacaktır:

Hayır dostlarım, bunca kara görünen
ormanlarıdır Alaska'nın.
Rahat olabilirsiniz şimdi.
Alo, Alaska mı orası?

Fakat bu soruya yolcular sırayla cevap verirken, otelci Moiz görünür. Bir sözcükle düşü bozar, hayali yıkar, geziyi durdurur, yolcuları gerçeğe götürür:

«Sökülün içkilerin parasını!»

Bunu duyunca Jim yere düşer:

«Ah! Mahagonny imiş burası!»

«BEŞ PARALIK OPERA»

(...) Brecht için **Beş Paralık Opera** bir zafer olur. 1928-1929 tiyatro mevsimi boyunca Berlin'de 200 defadan fazla temsil edilir.

Beş Paralık Opera'nın temini biliyoruz. Eser, 1931'de G.W. Pabst'ın filme çekmesi ve filmin dünyayı dolaşması dolayısıyla dışarda da tanınır, popüler olur. Bu film şimdi ancak birkaç sinema kulübünde görülebilir. 1947'de Sovyet bölgesi sinema yapım derneği eseri yeniden filme alır. Brecht, birinci filmden olduğu kadar bundan da memnun olmaz. Daha 1931'de ihanete uğradığını söyler. Çünkü sert bir toplumsal taşlamayı Pabst bir şiir haline sokmuştur. Bundan ötürü, Brecht, 1934'te Amsterdam'da **Beş Paralık Roman**'ın aslını yayımlar. Kısa zamanda Fransızca çevirisi çıkar. Brecht burada Boer'ler savaşı sırasında, Viltoria'nın hükümdarlığı zamanında Londralı aşağı tabakanın çarpıcı, sanrılı bir resmini çizer. (...)

İlk eserlerin anarşist Brecht'i **Beş Paralık Opera**'yla devrimciliğe yönelir. Doğrusu, henüz acemi bir devrimcidir. Ona bakılırsa her kuruluş, her yasa, her sınıf ortadan kalkmalıdır. Görüldüğü gibi anarşizmle flörtten vazgeçilmemiştir; ama bu dokunaklı söyleşilerde kimi siyasal, kimi toplumsal dilekler öne sürmekten de geri durulmamıştır. Hiç değilse, yazarın burjuvazi ile onun törelerine, davranışlarına yönelttiği eleştiri idareyle açıkça savaşan sol partilerin belirli bir ölçüde ön uğraşları arasına girmiştir. Öyle ki, **Beş Paralık Opera**'nın çoğu parçaları bu yolda birer uyarı sayılabilir. Son balad buna bir örnektir:

Baylar, öğretiyorsunuz bize nasıl namuslu yaşayacağımızı,
günahtan ve cezadan nasıl sakınacağımızı.
Önce tıkınacak bir şey verin de bize,
sonra başlayın nutuk çekmeye...

1930'larda Almanya'nın durumu şu sözcüklerle belirtilebilir: İşsizlik, yoksulluk, karışıklıklar, işgaller. (...) Brecht için bu yıllar aynı zamanda birer uyarıdır. «Ölü Askerin Efsanesi»nden **Beş Paralık Opera**'ya kadar bütün eserleri nazi partisinin kara listesine alınmıştır. Yakılacak kitaplardan sayılmıştır. Adının çevresi kırmızıyla çizilmiştir. (...)

1933 YILLARI

1920 yılının başında II. Guillaume ordusunun Avusturya asıllı eski bir onbaşısı birkaç arkadaşıyla yeni bir siyasal parti kurar: National Sosyalisme. On yıl sonra kazanılan bir seçim zaferi partinin önderi Adolf Hitler'e yönetime katılma şansını verir. Daha önce nazi milletvekilleri Meclis'e girmişlerdir. 1933'te olan olur: Reich'in yaşlı başkanı Hindenburg kahverengi gömlekli serüvenciye (Hitler'e) şansölyeliği sunar. Büyük malî ve sınaî çevrelerin desteği bu adamın iktidarını —bütün dünyanın mutsızlığı pahasına— sağlamlaştırır. (...)

Reichstag yangınından sonra, Hitler bir çılgınlık nöbeti içinde «Bu, Tanrının bir uyarısıdır!» diye bağırır. Bu uyarı gitgide sosyalistlere, komünistlere ve yahudilere çevrilecektir. SS ve SA toplulukları iktidara gelir gelmez açıktan açığa işçilerle savaşırlar. Bedelini bankacıların ve sanayicilerin ödesuzluğu pahasına— sağlamlaştırır. (...)

İşçi sınıfı yenildikten, komünistlerle sosyalistler kurşunlandıktan yahut hapse tıkıldıktan ve yahudiler kovulduktan yahut sürgün edildikten sonra Hitler'in komandoları diktatörlüğe ve ırkçı düşüncelere karşı duran aydınları avlamaya girişirler. Üniformalı kişilerin çevrelediği alanlarda yığın yığın kitaplar yakılır. Devrimci edebiyat ürünleri kül edilir. Kitaplıklar yağma edilir. Kitabevleri alt üst edilir. Kültür odalarına, edebiyat adamlarına yeni usluba, yeni temlere göre yazmaları buyrulur. Nazi Partisinin bu yasalarını tanımayanlar için toplama kampları açılır, insan avları düzenlenir, özel mahkemeler kurulur, Almanya'nın sınırları tutulur. (...)

Bunun üzerine Brecht de, binlerce yurttaşı gibi, memleketinden ayrılır. (...)

«KURALLA KURAL DIŞI»

Kuralla Kural Dışı iyi olmak isterken yok olan bir adamın sekiz tabloluk hikâyesidir. Kendisine köle gibi davranan efendisine karşı gösterdiği saf kardeşlik jesti, bu adamın bir köpek gibi vurulmasına mal olur. Gelgelelim, yalnızca kötülüğün kuralını bilen ve bu kurala aykırı her şeyi daha büyük bir suç sayan insanlar katilin suçsuzluğunu belirtirler.

İşte, en küçük ayrıntılarına kadar özenle anlatılan bu yolculuk hikâyesi, bir çeşit mesel değeri taşıdığından, insanı düşünmeye götürür. Sahne önünde aktörlerin okuduğu uzun bir özdeyişte, Brecht nereye varmak istediğini açıkça söyler. Bir ahlâk dersidir bu, bize yaraşan bir bilinçlenmedir:

Rica ederiz, «olağan» demeyin hemen
her gün olup bitenlere!
Karışanın hüküm sürdüğü,
kanın aktığı,
düzensizliğin at oynattığı,
keyfiliğin kanunlaştığı yerde
demeyin sakın: Bunlar olağandır!»
(....)

Kuralla Kural Dışı Brecht'in ister istemez örnek olduğu ahlâka yeni bir taş ekler. İyi ile kötü arasında bulunan insanoğlunun ikiciliğini kabul eden **Adam Adamdır** oyunundan sonra, bu eser toplumun ahlâksızlığını, bozulmuşluğunu ortaya koyar. Ayrıca, seyirciyi çevresini gözden geçirmeye çağırır. Düzen içinde seyircinin inandığı, doğru ve iyi diye nitelendirdiği şey acaba gerçekten öyle midir? Acaba bilincinin buyruklarına karşı toplumda birtakım silâhlar yapılmıyor mu? Bilinci aldatılmıyor mu? Yüksek katların yasaları, buyrukları ve kararlarıyla gözleri köreltilmiyor mu? Kendini zincire vurulmuş duymuyor mu? Piyesin sondeyişi insana kuşkuyu, ölçüp tartma yolunu gösterir. Kişioğlu ken-

dinin hem hekimi, hem de ahlâkçısı olmalıdır.

Olağan denilen şeylerden çekinin.
Kural içindeki kötüyü çıkarın ortaya.
Ve her görüldüğü yerde kötünün
arayın, çaresini de bulun!
(...)

«YUVARLAK KAFALARLA SİVRİ KAFALAR»

Brecht taşlamalı bir oyununda, **Yuvarlak Kafalarla Sivri Kafalar**'da Hitler'in tayfasını ve iktidara gelişini anlatır. 1934'te yazılan eser Moskova'da basılır. Bu biricik basımın örnekleri çok az olup bulunması olanaksızdır. İberin (yani Hitler) dinsiz imansız bir serüvencidir. Kıral nâibi Missena (yani Hindenburg) onu önemli bir devlet görevine çağırır. Görevi, emekçi devrimini kötürümleştirmektir. İberin mevkiini sağlamlaştırmak için bir ırk kuramı ortaya atar: Halkı yuvarlak ve sivri kafalı olmak üzere ikiye ayırır. Gelgelelim, bunlardan birinin geçici mutluluğu ve öbürünün mutsuzluğu uğruna, orakçılar takımı İberin'in tayfasını alt ederler. (...)

«ARTURO UI'NİN YÜKSELİŞİ»

Arturo Ui, Hitler'den başkası değildir. Brecht, Reichstag yangınından başlayarak şansölye Dolfuss'ün öldürülmesine ve Avusturya'nın işgaline kadar Hitler'in yükseliş dönemini Chicago'da bir haydut çevresinde geçirir. (...)

«SCHWEYK»

Schweyk, Çek halk efsanesinin kişilerinden birinin adıdır. Brecht bu eserini yazarken Çek tarihinden esinlenir. (...) Schweyk özel, garip bir kahraman değil, bütün göklerin altında ve bütün enlemlerde rastlanan bir insan tipidir. Bay Keuner'in kardeşidir. Brecht sorar: Acaba Hitler'in orduları kendi mem-

leketini işgal etseydi Schweyk ne yapardı? Yazarın kahramanına yakıştırdığı cevaplar ve tavırlar yergili bir eser yaratmasına yol açar. Nitekim, büyük eleştirmen Herbert İhering oyunu bir taşlama ve tartışma şaheseri sayar. (...)

Hitler'in orduları Stalingrad'a doğru yürürken Schweyk bir arabaya yapışmış Alman askerleri görür. Askerler «Mutsuzluk» şarkısını söylerler. Böylece yergi trajediye dönüşür:

Bir gün gelecek ulu önderlerimiz buyuracaklar bize:
— Ayı da alacağız. Okyanus'u da!
İyi ama, çok zor şu Rusya'da dayanmak,
karşı durmak düşmana, kara kışa,
ne zaman döneceğini bilmeden.
Tanrı korusun bizi, döndürsün evimize!

«III. REICH'İN KORKU VE DÜŞKÜNLÜĞÜ» :

III. Reich'in Korku Ve Düşkünlüğü, Alman halkının Nazi rejimi altındaki gündelik hayatından alınmış yirmi dört canlı sahneden oluşur. Brecht onu 1938'de yazar. İlkin 1945'te Newyork'ta, sonra 1948' de Berlin'de basılır. Savaş sırasında Amerika'da ve işgal altında Almanya'da birçok kez sahneye konur. Yeni rejimin toplumsal, siyasal ve polislik önlemlerine karşı kıyıcı, sert bir kitap ve açık, yapmacıksız, kinsiz, alabildiğine aydınlık bir tanıktır bu. Brecht birkaç basit sözle, birkaç yerinde çizgiyle, birkaç taslak portreyle Nazi kargaşası altında ezilen bütün Almanya'nın dramını verir. Hiç kimse kurtulamaz, herkes nasyonal sosyalist damgayı yemek ve onun iradesine başeğmek zorundadır. Bir yüksek ses, Führer'in sesi her şeye hâkim olur, her şeyi emreder. Gölgesi her ailenin, her köyün, her kentin, her insanın üstünde dolaşır. (...)

SÜRGÜN

Brecht ilkin, sürgün olarak, Danimarka'ya gider. Altı yıl orada, Alman sınırına birkaç kilometre uzak-

lıkta, Üçüncü Reich'in pek yakında yıkılmasını bekleyerek yaşar. Yanıldığını bilmez, yurduna dönüşü öyle yakında gerçekleşemeyecektir. Faşizm, onun başlangıçta sandığı gibi gücü sınırlı serüvencilerin bir kabalası değildir; üstelik, Hitler de İberin'in kişilerinden olup kuklalar tiyatrosu için karikatürize edilen bir diktatör değildir. Danimarka Nazi birliklerinin işgali altına girince Brecht Finlandiya'ya sığınır. (...) Oradan California'ya, Santa Monico'ya geçer. (...)

O yıllarda düzinelerle yazar temelli Amerika'ya yerleşmiş, oranın uyruğuna geçmiştir. Brecht de oraya yerleşir. Ama bunu zorunlu ve kısa süreli bir uzlaşma sayar. Ne ev, ne de daire satın alır. Zaten parası da yoktur. Eserleri Amerika'da pek az başarı kazanır. Tetikte durur, sabırsızlıkla savaşın sona ermesini bekler: Bir gün gelecek, Avrupa'ya giden bir vapura binecek, yurdunu yeniden görecektir. Çok güzel bir şiirinde bu umudunu, inancını dile getirir:

Çivi çakma duvara,
ceketini iskemlenin üstüne at gitsin,
yarın geri döneceksin nasıl olsa,
değer mi uğraşmaya dört gün için.

Bırak sularına artık fidanı.
Ne diye başka ağaç dikeceksin?
Buradan gideceksin uça uça
o daha bir karış büyümeden.

AMERİKA'DA BRECHT'İN ESERLERİ

Amerika'da Brecht'in eserleri, 1947'de sürgünün bitimine değin iki dönem yaşar. Birincisi, başarısızlığın damgasını taşır. Önce dört piyesi Newyork tiyatrosunda oynanır: 1933'te **Beş Paralık Opera,** 1935'te **Ana,** 1945'te **Beyler Irkının Özel Hayatı** (asıl adıyla **Üçüncü Reich'in Korku ve Düşkünlüğü**) ve 1947'de **Galile'nin Hayatı.** Bunlardan ilk üçünün başarısızlığı, geniş ölçüde, metinleri kötü çevrilmesinden ve klasik anlayışa uydurulmasından ileri gelir. Yalnızca **Galile'nin Hayatı** Ağustos-

ta California'da, Aralıkta Newyork'ta az çok bir başarı kazanır. (...)

Ancak 1947'de, Brecht Amerika'dan ayrılırken solcu eğilimlerine karşın eserleri bütün ülkede artık tanınmakta ve beğenilmektedir. (...)

«GALİLE'NİN HAYATI»

Brecht'in **Galileo Galilei** diye de adlandırdığı **Galile'nin Hayatı,** 1947 Ağustosunda ilkin Los Angeles'te temsil edilir. Brecht piyesini Danimarka'da iken yazar. Orada, atom üzerindeki çalışmalarıyla bilimsel aktüalitenin öncülüğüne yükselen fizikçi Niels Bohr'dan söz edildiğini duyar ve bundan esinlenir. Venedikli bilginin (Galile'nin) çalışmaları, karşılaştığı güçlükler, katolik kilisesi ile Engizisyonun uzlaşmazlık, zorbalık ve diktatörlüğü Brecht'e bir fon kurmaya olanak verir. Bu fonun simgesinin doğrudan doğruya modern çağa bir anıştırma olduğu kimsenin gözünden kaçmaz. Başka bir deyişle, Brecht'in piyesinde sergilediği XVII. yüzyılın olayları üç yüz yıl sonra tekrarlanır. Görmesini ve anlamasını bilen için sözü geçen olaylardan daha günceli, daha çoğulu olamaz. Bundan dolayı, bu eseri yeni bir uyarı olarak, insanın ve bilimin özgürlüğünü köstekleyen çağdaş zorbalıkların yeni bir bildirimi olarak yargılamak gerekir. (...)

«SEZUAN'IN İYİ İNSANI»

Sezuan'ın İyi İnsanı'nın dramatik hikâyesinde Brecht bize daha ağır, daha acılı bir uzlaşma sunar. Galile'nin birbirini izleyen uzlaşmaları bilim ve gerçek adına doğrulanır. Sezuan'ın iyi insanı ise, tanrılarla uyuşarak, biraz iyilik yapmak için birçok kötülük yapar. Demek ki insan aynı zamanda hem kendisi, hem de başkaları için iyi olamaz, hem kendine hem de başkalarına yardım edemez. Aslında, Brecht bize bir davranışın tümüyle iyi olamayacağını gösterir. Vaktiyle **Beş Paralık Opera**'da yazmıştı: «Sert olunacak yerde biz iyi olsak da, şartlar öy-

le değil.» Her şeyin suç, şiddet, yapmacık olduğu bu dünyada yaşamak için iyi insan ister istemez kötülüğe ödünler vermek zorunda kalır. Namuslu adamın ünü gizli ve namuslu olmayan edimlerine dayanır. Brecht'in daha önce **Adam Adamdır** ve **Kural İle Kural Dışı** adlı oyunlarında işlediği iyi ile kötü arasında bölünmüş insan doğasının ikileşmesi dramı, kötümser bir notla sona erer: Bu çatışmaya Brecht hiçbir çözüm getirmez. Ancak, tanrıların bilmezlikten geldikleri, hatta kanunlaştırmaya gittikleri uzlaşmayı öne sürer. Çünkü, her şeyden önce, burada görünüşlerin saygıyla karşılanması ve meselin doğrulanması önemlidir: Dünyayı kurtarmaya bir tek iyi insan yeter. (...)

«AZİZE JOHANNA»

Kanaraların Ermiş Johanna'sı 1932'de **Bay Keuner'in Hikâyesi**'nin yanı sıra yayımlanır. Bu piyes opera biiçminde kurulmuş olup şimdiye değin hiçbir sahnede oynanmamıştır. Yalnızca Berlin'de kısaltılmış olarak radyofonik bir temsili yapılmıştır. Brecht'in bu dramı yazmaktaki amacı, Schiller'in Yüz Yıl Savaşı sırasında odun yığınları üstünde yakılan kahramanı «Genç Kız»ın bir yansılamasını (parodisini) çıkarmaktı. Brecht tarihsel verileri altüst eder, dramı 1929 bunalım döneminin Chicago'suna aktarır. Johanna, kurtuluş ordusunun bir havarisi, halkın yoksulluğunun itkisiyle devrimci bir kışkırtıcı olur, işçi sınıfının kanaralarında (mezbahalarında) olduğu kadar kapitalin borsalarında da savaşır. Devrim uğruna kavga alanında can verir; ne olursa olsun, baş kaldıran vicdanının buyruklarına sonuna değin bağlı kalır. Bu bakımdan, denebilir ki Johanna, Brecht'in **Önlem**'de mahkûm ettiği sapkın yoldaşın ideal portresidir. (...)

«ANA»

Ana 1930'larda yazılır. 1932'de Berlin'de oynanır. 1935'te Newyork'ta, sonra 1950'de, üç ay bo-

yunca Leipzig'de temsil edilir. 10 Ocak 1951'de Brecht'in yönetimi altında Berlin'de sahneye konur. (...)

Brecht'in Günther Weisenborn ile işbirliği ederek meydana getirdiği bu dramın kaynağı Maksim Gorki'nin romanı ile Rus devriminin hikâyeleridir. Dramın temi bilinmektedir. Fakat Brecht emekçi devriminin üstün bir eseri yapmak için onu genişletir, eylem ve süresini yayar. (...)

«CARRAR ANANIN SİLÂHLARI»

Görüldüğü üzre, Brecht devrim olayından birçok kez yararlanmış, onu dramının merkezine yerleştirmiştir: Çin devrimi (**Önlem**), Rus devrimi (**Ana**) gibi. Aynı şekilde, İspanyol devrimini de işlemekten geri durmadı. 1936 Temmuz ayındayız. Milliyetçileri peşine takan general Franco, beş yıldır süregelen cumhuriyetçi yönetime kazan kaldırır. İspanyol halkı kendini savunmak zorunda kalır. Sivil savaş patlar, Brecht, **Carrar Ananın Silâhları**'nda işçi sınıfının ve köylünün çıkarlarını halkın savunmasını sahneler.

1937'de yazılan piyes aynı yıl ilk kez Paris'te oynanır. (...)

Brecht'le ve Berliner Ensemble topluluğuyla işbirliği yapmış olan Ruth Berlau, dramın mantıklı, yöntemli ve diyalektik bir biçimde oluştuğunu belirtiyor (5). Sahnede her şey, bir kabın damla damla dolması gibi gelişir. Her damlanın kaba düştüğünü duyarız. Damlalar kimi yavaş, kimi hızlı birbirini izler. Kap dolunca oyun sona erer. (...)

«KAFKAS TEBEŞİR DAİRESİ»

Kafkas Tebeşir Dairesi de aynı öğretici anlayışı ayrı geliştirme yöntemleriyle sürdürür. Piyesin başında bir sorun ortaya konur. Bunu çözmek için di-

---

(5) Commentaires sur la piece, p. 14, V.E.B. Verlag der Kunts, Dresde.

yalektik burada efsaneye, resim ve belgeden yararlanan anlatıya yer verir. Masal kendi kendine yeter; açıklama ve yorumlamadan vazgeçer. Duygu ve imgelem iyi düşünmenin, sağduyu ve halk bilgeliği ise güzel söylev çekmenin yerini tutar. (...)

Ve şair bu hikâyeden şu dersi çıkarır:

Siz ki dinlediniz hikâyesini
tebeşir dairesinin,
biliyorsunuz artık eskilerin düşüncesini:
Her şey ona iyi bakanın olmalıdır.
Örneğin, annece davrananların olmalıdır çocuklar.
iyi büyümeleri için.
Arabalar iyi şoförlerin olmalıdır,
iyi sürülmeleri için.
Vadi onu sulayanların olmalıdır,
iyi ürün vermesi için.

ALMANYA'YA DÖNÜŞ

...Brecht ancak 1948'de dönebilir. Alman toprağına ayak basmazdan önce, aylarca sınırda sabırsızlık içinde bekler; savaş süresince eserlerini oynamaya devam eden bir ülkede, İsviçre'de yarı sürgün hayatı yaşar. İvecenliğe kapılır, sabırsızlanır, yerinde tepinir. Niçin kendisini bekletiyorlardı? Onun da, başkaları gibi, memleketine dönmeye hakkı yok muydu? Bu dönüşü çok pahalıya ödememiş miydi? Almanya'ya gitmek için Müttefiklerden izin ister. Gelecek cevabı bekler. (...)

Müttefiklerin cevabı kesin bir red olur. Brecht Batı Almanya'da istenmiyormuş... Ne yapmalıydı? Geriye kalan tek yola başvurur: Avusturya yurttaşı olmaya kalkar. Bunu başarırsa, oradan Almanya'ya geçebilecektir. Aynı zamanda, Prag belediye başkanı olan dostu «hızlı röportajcı» Egon Erwin Kisch'e de mektup yazar. Onun yardımıyla bir transit vize elde eder. Avusturya ve Çekoslovakya üzerinden Doğu Berlin'e gelir. Ancak iki yıl sonra, gazetelerden, dileğinin kabul edilerek Avusturya yurttaşlığına alındığını öğrenir. (...)

Brecht, Doğu Almanya'nın aşağı yukarı resmî bir

şairi olur. «Epik tiyatro» kuramını uygulaması için kendisine bütün yeni olanakları deneme araçları verilir. Karısı Helene Weigel'le doğu cephesinin en önemli tiyatrosunu, «Berliner Ensemble»i yönetir. (...)

«YİĞİT ANA İLE ÇOCUKLARI»

Brecht, ana'yı öteki kişilerine yeğ tutar; bundan ötürü, tiyatrosunda ana birinci planda bir rol oynar. İster Gorki'nin romanından sahneye uyarlanan **Ana**'da olsun, isterse **Carrar Ananın Silahlarında** ya da **Kafkas Tebeşir Dairesi**'nde olsun, hep ana sevgisi ve kanın hakları ile toplumun ödevleri arasındaki çatışma dramı meydana getirir. Kahırlı, acılı, trajik ve epik ana alabildiğine halkçıl bir kişidir. **Lucullus'un Davası**'nda da aynı kişiyi görürüz: Çocuklarını öldürenlerin cezalandırılmasını isterken, kendi yıkımı içinde dünyanın bütün analarını simgeler. (...)

Yiğit Ana da bir anneye özgü bütün iyilikleri, bütün nitelikleri, yetileri cisimleştirir. Fakat çelişkili öğeleri de benliğinde taşır: Seven bir anne olduğu kadar bir iş kadınıdır da. Her an malını savunmak, yaşamak için savaşmak, çocuklarına duyduğu sevgi ile ticaretinin gerektirdiği bağlılığı dengelemek zorundadır. (...)

Yiğit Ana hem boğuk bir ilinti biçiminde insancıl dilekleri açıklayan, hem de çoğun basit ama yerinde özdeyişleri, atasözleri ve hazırcevapları ile halk bilgeliğini belirten gerçek bir başucu kitabıdır. Başkaldırıcı ve saldırıcı alayı hayranlık, katılma ya da yadsıma uyandırır. Okumak, öğrenmek, düşünmek üzere okullara, üniversite öğrencilerine verilmesi gereken bir kitapçıktır bu. Onu okuyanlar elkitaplarında bulunmayan bir felsefeyle karşılaşacaklardır. Bu felsefe nice zamandır tanımadıkları, ama tanımaları gerekli bir dünya üstüne bir pencere açacaktır onlara. (...)

«LUCULLUS'UN DAVASI»

... **Lucullus'un Davası** 1951'de Berlin'de temsil edilirken, Demokratik Alman Cumhuriyeti yönetiminin şefleri, piyesin bitiminden önce hoşnutsuzluklarını belirterek salondan ayrılırlar. Öte yandan, batıdan baltalamak üzere gönderilen hür Alman gençlik üyeleri oyunu ıslıklayacak yerde gürültüyle alkışlarlar. Çünkü temsilin güzelliği, metnin yüceliği, müziğin orijinalliği onları çeker. (...)

«BAY PUNTILA İLE UŞAĞI MATTI»

Brecht'in 1940'da yazdığı son oyun. O sırada Finlandiya'da bulunuyordu. Hella Wuolijoki'nin bir masalından esinlenerek **Bay Puntila İle Uşağı Matti**'yi kaleme alır. İlkin 1948'de Zurich'te temsil edilir. Ardından 1949'da Doğu Berlin'de Kaspar Neher sahneye koyar, müzik Paul Dessau'nundur. (...)

Bay Puntila İle Uşağı Matti bir bakıma maskaraca bir komedidir, ama karakterlerin çözümlenişi bakımından çok daha fazla bir şeydir.

Eserde Brecht'e özgü o tez yeniden ortaya çıkar: Her insanda iyilik ile kötülüğün ayrışması. Larının toprakları ile seksen baş hayvanın sahibi Puntila sarhoşken cömert, özverili, uşaklarıyla hoşbeş eden, onlara iyiliklerini esirgemeyen bir kişidir. Fakat ayılınca cimriliği, sertliği, bencilliği üste çıkarak hareketlerini yönetir. Kalbi katılaşır, kesesinin ağzı kapanır. Hizmetçilerini azarlar, döver, kovar. Herkese kötü davranır. İyilik ile kötülüğün ikiliği yüksek çıkarları savunmak için değil, burada kendisi için, oyun sevgisi dolayısıyla sebepsiz ve karşılıksız olarak ortaya çıkar. Puntila'ya karşılık Matti zeki, hilekâr, hep namussuzluğun sınırında dolaşan, sağduyulu bir halk adamıdır. Efendisinin saçmalıklarına ancak içinden başkaldırır. Fakat daha fazla dayanamayarak bir gün ikiyüzlülükten vazgeçince, Puntila işine son verir. (...)

Ve bu hikâyeden çıkarılacak ders, piyesin aşağıdaki iki cümlesinde ortaya konur:

İyi efendi çok yeryüzünde,
Yeter ki kendi kendimizin efendisi olalım önce.

BİÇİMİN TOPLUMBİLİMİ

...Burjuvaziden tiksinmeyi, aptalca ve körce disiplinden iğrenmeyi, güçlülerin böbürlenmesine başkaldırmayı Brecht, 1920'lerde sosyetenin hoşlandığı ve aydınlar takımının beğendiği edebiyat türlerinin kuralları ve sözcükleriyle belirtemez. Liliencron, Richard Dehmel, George, Rilke kitleye inmezler; onların lirizmi, yapmacıklığı, aşırı inceliği işçiyi, yoksulu, mutsuzu dışarda bırakan bir dünyaya vergidir. Brecht ise ancak işçinin konuşmasını dinler, onun çalışmasını, özgürlükleri için savaşmasını, sorumluluklarını yüklenmesini diler ve onların acılarını dizelerinde ahenkleştirmek, dramlarında göstermek ister. Lirik şiire balladla, song'la (şarkıyla), klasik trajediye epik tiyatroyla karşı koyar. Çünkü, ona göre, halkçıl temler halkçıl bir türe uymak zorundadır. İşte yazar Hans Mayer'in «biiçmin toplumbilimi» dediği de budur.

Elbette, Brecht bu kendine özgü halkçıl anlatıma bir günde ulaşmaz. Biçim toplumbiliminin kurallarını Tanrının inayetiyle aydınlanmış, ihsanıyla doğrulmuş ve vahyiyle canlanmış gibi birdenbire kurmaz. Bugünkü durumunu bildiğimiz şiiri ile dramı-gerçekte- yirmi yıldır süren ve hâlâ bitmeyen sabırlı araştırmaların, incelemelerin, denemelerin sonucudur. Öyle, öteden beri sanıldığı gibi, Brecht önce dramatik bir sanat kurmuş, sonra da ona yaslanarak, ona uyarak eserlerini kaleme almış değildir. Durum, bunun tersidir: Brecht uzun zaman aramış, yoklamış, incelemiş, taklit etmiştir. Bundan dolayı, kimi eleştirmenler ona enikonu bir «aşırmacı» gözüyle bakmaktan çekinmemişlerdir. Oysa, böyle bir suçlama yazarın ve eserinin iyice bilinmediğini gösterir. Çünkü örneklerin, düşüncelerin, modellerin bulunduğu her yerden Brecht bilinçle ve alçakgönüllülükle biraz bir şey alır. Sözgelimi başlangıç döneminde, **Gecede Davul Sesleri**'nde, dışavurumcu (expressioniste) tiyatroyu izler; sonra,

Elizabeth çağı tiyatrosuna yönelir, **İngiltereli II. Edouard'ın Hayatı**'nda Marlowe'un eserini yeniden ele alır. Uyarlar, işler, değiştirir, yoğurur, yeniden yaratır. İmdi, neresi aşırmadır bunun? Çalınan düşünce hangisidir? Kamuya sunulan bu dram yahut şiir onun gerçek malı değil midir? John Gay, Grimmelhausen'in romanı **(Serseri Cesaret)**, Fin yazarı Hela Wuolijoki'nin bir piyesi, Lenz'in bir dramı ile Japon No tiyatrosu burada söz konusu edilse bile, Brecht'in eserlerinde bu yazarlar, bu etkiler aynıyla bulunabilir mi? Onların düşüncesinden, uslubundan geriye ne kalmıştır? Brecht'in bize sunduğu metindeki dramatik biçim mi? Eğer Brecht ilhamının kaynaklarını namusluca açıklamasaydı bu yazarların adlarını anmaktan öte bir şey düşünecek miydik?

Brecht'in yazdığı her şeyin biçimi, kökeni, alıştırması vardır. Bilinçli bir öğrenci gibi, verilen bir tem üzerinde ödevler yapar: bunları «Lernstücke» (öğrenme piyesi) diye adlandırırız. Sonra, popüler bir anlatımın ustası olunca, «Lehrstücke»ler (oyuncular için araştırmalar), kendi görüşünü sergileyen kısa öğretici parçalar meydana getirir. **Hamlet**'in, **Macbeth**'in, **Romeo İle Juliette**'in, **Marie Stuart**'ın bazı sahnelerini yeniden yaratmaya kalkışır. Aslında, öğretmen olmak ister. Her piyesini, her alıştırmasını bir dersle bağlar. Bu öğretimin özünü **Tiyatro İçin Küçük Araç** (6) adlı bir kitapta açıklar. Aynı şekilde, Brecht şiirde de ustalara bağlanır. Bilinçli olarak Villon ile Rimbaud'yu yolar, yeni ve eski Çin şiirini okur, uyarlar, taklit eder. Baladı canlandırır, ona yitirdiği büyüklüğünü geri verir. Brecht'in eserlerinde baladın taşıdığı önemi kavramak için **Ev Vaazları**'ndaki gelişigüzel birkaç şiirin başlığına bakmak yeter: «Yardımlaşanların Baladı», «Cortezlilerin Baladı», «Anna Cash'ın Baladı», «Korsanların Baladı», «Mazepappa'nın Baladı», «Dostluk Baladı», «Gemiler Üstüne Balad»... Belirli bir şiir biçiminin seçimi genç Brecht'te bir kapris işi değildir. Gerçekte, onun bütün eserleri balada bir yer ayırır.

(6) Tiyatro İçin Küçük Araç, çeviren: Teoman Aktürel, 1962.

Balad romanda, dramda - özelikle okurun, seyircinin bir dinginlik istediği yerde - araya sokulur. Eylemi kısa formüllerle özetler, onlardan sonuçlar çıkarır, gerekli moladan sonra yeni bir ilgiye yol açar. Anlatmanın temel öğesi olur, bir çeşit menteşe yerini tutar. (...)

EPİK TİYATRO

Önceki bölümlerde de gördüğümüz gibi, Brecht geleneğimizin, mirasımızın bütün değerlerini altüst eder. Bu inatçı eylem, yazarın yasalaştırdığı, sahne için kurallaştırdığı bir dersle, bir öğretimle birlikte yürür. Düşünceler, töreler alanında yapılan ve dramatik anlatıma uygulanan bu devrimin hem kavramsal, hem de kılgısal bütünlüğüne Brecht «epik tiyatro» adını verir.

Klasik anlayışa göre, tiyatro sözcüğü oldum olası şu anlama gelir: Eylem ve çözülme, karşıt ve tipik karakterleri gösterme, sahneleri mantık ve gelişim yönünden birbirine bağlama, herkes için geçerli genel ve belli bir insancıl durum için dramatik olayı vurgulama...

Brecht'e göre ise tiyatro artık bir eylem değil, bir anlatıdır: dramatik olayın vurgulanışı değil, diyalektik özün, kanıtın sistemlice vurgulanışıdır. Evrensel anlayış içinde insan artık dramın konusu değil, değişken, hareketli, belirsiz bir nesnedir; tarih içindeki durumunun bir kurbanıdır, olayların ve şartların toplumbilimsel bütünüdür. Brecht'in dramları seyirciyi bir katılmaya, bir birleşmeye çağırmaz; eleştirici gözleme, tavır almaya, hatta-kuramın sonuna dek gidilirse-kışkırtmaya, eyleme çağırır.

Eleştirmen Heinz Friedrich, Brecht üstüne yazdığı bir denemede (7), «epik tiyatro» anlatımının bağrında bir çelişki taşıdığını söylemekte haklıdır. Aslında, dramla destan birbirinden ayrı iki türdür. Her birinin kendine özgü yöntemleri, araçları, biçimleri vardır. Acaba Brecht, tatsız bir çatışmaya

(7) Berliner Hefte, No. 2, 1949.

ve isteğine aykırı bir etkiye yol açmaksızın, bunları nasıl bir araya toplar?

Brecht bu soruya klasik trajedinin biçimi ile kendi tiyatro anlayışının biçimi arasında kurduğu koşutlukla cevap verir. Bu koşutluğu, olduğu gibi, aşağıya alıyoruz:

DRAMATİK TİYATRO BİÇİMİ

Sahne eylemi ortaya koyar.
Seyirciyi eyleme katar,
etkenliğini yok eder,
onda duygular uyandırır,
böylece, seyirci kendini eylemin
içinde sanır.
Tiyatro telkin yoluyla etkiler.
Duygular olduğu gibi korunur.
İnsan bilinen bir varlık kabul edilir.
Düğüm çözülürken gerilim belirir.
Her sahne bir başka sahne için vardır.
Olaylar düz bir çizgide gelişir.
Dünya olduğu gibi sunulur.
İnsan duruktur.
İçgüdüler söz konusudur.
Düşünce varlığı belirler.

EPİK TİYATRO BİÇİMİ

Sahne eylemi anlatır.
Seyirciyi eleştiren bir gözlemci
yapar,
etkenliğini uyandırır.
Ona yargılar verdirir.
Böylece, seyirci eyleme karşı
gelir.
Tiyatro belgelerle etkiler.
Duygular yargılarla ortaya konur.
İnsan araştırma konusudur.
Gerilim oyun başlarken vardır.
Her sahne kendisi için var olur.
Olaylar eğri bir çizgide gelişir.
Dünya oluş içinde sunulur.
İnsan oluş halindedir.
Motifler söz konusudur.
Toplumsal varlık düşünceyi belirler.

Sahnede sergilenen sorular karşısında seyirciyi eleştiren, taraf tutmayan bir gözlemci olmaya zorladığı ölçüde Brecht bu iki türü, dramla destanı dengelemeyi başarır. Destan sahnede geçer; dram ise durumlara katılan aktör ile dinleyen ve gören seyirci arasında sessizce, gizlice yayılır.

Gelgelelim, seyirciyi taraf tutmayan bir gözleme, bir eleştiriye ulaştırmak için sahnede gösterilen şeylerin tümüyle ona yabancı gelmesi gerekir. Yoksa şu ya da bu şekilde drama katılır, kutuplardan birini az çok benimser. Bundan ötürü, Brecht 1940'ta kaleme aldığı bir yazıda (Bu yazı 1948'de yayımlanan **Tiyatro İçin Küçük Araç**'in özetidir.) Aristoteles'çi olmayan kendi tiyatro kuramını açıklar. Bu kuram tümüyle «Werfremdungseffekt» tekniğine dayanır. Başka bir dile çevrilemeyen bu deyim, yabancılaştırma ve yersizleştirme yoluyla yadırgatarak etkileme diye açıklanabilir. Bir hayal ve büyü havası yaratan klasik tiyatroya karşılık, epik tiyatro sanatın yalanlarını, büyüleyici yapmacıklarını reddeder; anlatımcı yazarların seyirciyi aşırı kaygı ve korkuya kaptırma yöntemine sırt çevirir. Antonin Arnaud bu yöntemi yeniden ele alır, araçlarını adamakıllı geliştirir: «Etli kanlı bir tiyatro, sert fiziksel imgelerin seyircinin duyarlığını uyuşturduğu bir tiyatro.» İşte, Fransız şairinin tutkusu budur. Brecht ise sahnede hayatın kusursuz bir görüntüsünü veren bir tiyatro anlayışına, büyük Rus rejisörü Stanislavski'nin uzun zamandır uyguladığı anlayışa karşı çıkar. Arada bir sanatçı Stanislavski'ye baş vursa da bu, onun tiyatroyu yenilemek için her şeyi denemek, her şeyi yoklamak, her şeyi kullanmak gereğini duyuşundandır. Bundan dolayı, onun deneylerini miras sayar. Hatta, daha da ileri götürür onları. Güzel bir incelemesinde (8) Michel Habart'ın da haklı olarak belirttiği gibi, epik tiyatro, «hayal tiyatrosu karşısında yaşayabilecek tek seçenek»tir. Gerçekte, Stanislavski sisteminin başarısızlığını göstermeye değer biricik karşılık, onun çözemediği «nasıl yapmalı?» sorununu epik tiyatronun çözebilecek durumda olmasıdır. (...)

---

(8) B. Brecht et le théatre épique, Ciritique, décembre 1953.

...Fakat Brecht'in tiyatrosu en yüksek anlamda popülerdir. Çünkü hep halkın canlı, kaygısız ve sağlıklı güçlerine değinen temleri sahneye koyar. Seyirci de bilir ki yazarın iradesiyle sahneye çıkarılan kendi alınyazısı, kendi kavgasıdır. Brecht seyirciyi alçaltacak, alkışlatacak, köreltecek yerde yüceltir, soylulaştırır; ona durumunun ve tarihsel rolünün önemini gösterir; onu, kendine vergi sağduyu ve öngörüyle nitelikleri yargılamaya, denemeye ve düşünmeye zorlar. Brecht'in seyirciye yönelttiği uyarmaları, dilekleri hatırlatmak için yalnızca **Adam Adamdır, Kural ile Kural Dışı, Sezuan'ın İyi İnsanı** gibi kesin, ciddî, «çarpıcı» olan eserlerinin adlarını saymak yeter. Görüldüğü üzere, bu estetiğin, dünya üstü temelleri olan bir dinle, mistiklikle, ideolojiyle hiçbir benzerliği yoktur. Tersine o, insancıl uğraşlara, kaygılara daha yakın olan şeylere bağlıdır. Brecht, «hiçbir mistik yoktur ki duyguları kışkırtmış olmasın,» diye yazar. Bu birkaç sözcük bütün bir programdır. Nitekim dram yazarı, şair, romancı, denemeci olarak Brecht de hayatı boyunca bu programı eserlerinde gerçekleştirmeye çalışmış, insan gelişiminin mutlak değerine inanmış ve öteki insanlara da aynı inancı iletmek istemiştir. Şüphesiz, toplumumuzda bazı uzlaşmalar hâlâ gereklidir. Fakat o, akla, sağduyuya, halk adamının dengesine güvenir. Bu bakımdan, eserleri yapıcıdır, yıkıcı değildir:

«Çünkü dostluğa yer hazırlamak istiyoruz biz.»

1940 yılının en karanlık günlerinde insan, oğluna Fransızca, matematik ve tarih öğrenmekten vazgeçmesini öğütleyebilirdi. Gerçekten de, yiyecek yoksa, para yoksa, insanlara adaletsizlik yol gösteriyorsa, öğrenmek neye yarardı? Öyleyken, Brecht oğluna şöyle cevap veriyordu:

Evet, öğren -diyorum- motematiği,
öğren Fransızcayı, öğren tarihi.

Değişik giysiler içinde, Brecht'in eserlerinde bize sunduğu temel bildiri de bu cesaret, irade ve bilgelik dersi değil midir? Hiç kimseyi dışarda bırakmayan, herkese, ama öncelikle de ona en çok ihtiyacı olanlara, umudun avutamadığı kimselere, burjuva toplumunun çemberi dışına attığı kimselere seslenen bir bildiridir bu... Kardeşçe bir işaret, uzanmış bir el, dikkatli bir kılavuz, güçlü ve dingin bir ses, adalete çağıran ve doğruca amaca yönelen bir deyiş...

Bu deyişin peygamberlerinkiyle hiçbir ortak yanı yoktur. Brecht geleceği haber vermez, hiçbir varsayıma, hiçbir kehânete yaslanmaz. Çünkü bir yarayı, bir eksiği, bir çatlağı göstermek için parmağıyla dokunmak yeter ona. Ama bu, «Brecht coşkudan yoksundur» anlamına gelmez. Yapıyı kurmazdan önce yıkıntıları, eski taşları ve öntasarıları ortadan kaldırmasını bilmek gerekir. Ancak bu şartlar gerçekleşince, insan geleceğe güvenle bakabilir.

Devrimci genç şairden ahlâkçıya, yıkıcıdan yapıcıya, şüpheciden inançlıya varmak için on beş yılı sürgünde geçen, acı yaşantılarla dolu uzun bir ömür gerekmiştir. Her şeye karşın, kardeşliği uğraşlarının, tasalarının başına geçirmeyi becermiş bir insanın hikâyesidir bu. Dayanılmaz gerçekçiliğiyle sarsıcı şiirleri ve dramlarında her şeyi bir vuruşta silip süpürecek bir acı stoacılık soluğu duysak bile, onları kendimizin sayarız yine de. Çünkü onlar acının değerini bilen ve adalet terazisinde ağır basan bir insanın varlığını bildirirler bize, acıya katlanan kişilerin değerlerini ve dileklerini iletirler (9).

---

(9) Bu inceleme, René Wintzen'in «Bertolt Brecht» (Editions Pierre Seghers, Paris, 1954) adlı eserinden kısaltılarak çevrilmiştir.

BERTOLT BRECHT'İN ESERLERİ VE TÜRKÇE ÇEVİRİLER

OYUN

Baal *(1918-1920)*

Gecede Davul Sesleri *(1919)*

Kentlerin Ormanında *(1921-1923)*

İngiltere Tarihinden II. Eduard'ın Hayatı *(1923)*

Adam Adamdır *(1924)*

Beş Paralık Opera *(1928 / çev. Tuncay Çavdar, «Üç Kuruşluk Opera», İstanbul, 1964, Kent Yayınları)*

Mahagonny Kentinin Yükselişi Ve Çöküşü *(1928-1929)*

Okyanus Uçuşu *(1929)*

Baden Baden Şenliği İçin Öğretici Oyun *(1929 / çev. Engin Ardıç, «Baden Baden Didaktik Oyunu», İstanbul, 1971, Tiyatro 71, sayı 1)*

Evet Diyenlerle Hayır Diyenler *(1929 / çev. Engin Ardıç, 1970, Tiyatro 70, sayı 9)*

Kanaraların Kutsal Kızı Johanna *(1930)*

Kural İle Kural Dışı *(1930 / çev. Ünal Üstün, İstanbul, 1962, Sahne Kapısı Yayınları)*

Önlem *(1930)*

Ana *(1932, Gorki'nin romanından uyarlama)*

Yuvarlak Kafalarla Sivri Kafalar *(1932)*

Horasyalılar İle Kuriasyalılar *(1933)*

Carrar Ananın Silâhları *(1936/çev. Teoman Aktürel, «Carrar Ananın Tüfekleri», İstanbul, 1970, Tiyatro 70, sayı 8)*

Galile'nin Hayatı *(1937/çev. Adalet Cimcoz, İstanbul, 1963, İzlem Yayınları)*

III. Reich'in Korku Ve Düşkünlüğü *(1937)*

Lukullus Davası *(1938)*

Sezuan'ın İyi İnsanı *(1938-1940/çev. Adalet Cimcoz-Teo, İstanbul, 1964, İziem Yayınları)*

Yiğit Ana İle Çocukları *(1939/çev. İsmet Sait Damgacı, Muammer Sencer, «Cesaret Ana», İstanbul, 1967)*

Bay Puntilla İle Uşağı Matti *(1940/çev. Adalet Cimcoz, İstan-*

bul, 1965, İzlem Yayınları)

Arturo Ui'nin Önlenebilir Yükselişi *(1941/çev. Sevgi Sabuncu — Başar Sabuncu, «Arturo Ui'nin Yükselişi», 1971, Tiyatro 71, sayı 10-12)*

Simone Machard'ın Hikâyesi *(1942-1943)*

Şvayk İkinci Dünya Savaşında *(1944/çev. A. Çağlar, «Şvayk'ın Hitler'le Tarihi Karşılaşması», İstanbul, 1976, ABC Yayınları)*

Kafkas Tebeşir Dairesi *(1945/çev. Adalet Ağaoğlu, Ankara, 1963, Dost Yayınları)*

Commune Günleri *(1949)*

Eğitmen *(1951, Lenz'in eserinden uyarlama)*

Coriolan *(1952-1953)*

ŞİİR

Cep Duaları *(1926)*

Ev Vaazları *(1927)*

Yüz Şiir *(1934)*

Svendborg Şiirleri *(1939)*

Şiirler Ve Şarkılar *(1956)*

Bütün Şiirleri *(1960-1965)*

ROMAN

Beş Paralık Roman *(1934/çev. Sevgi Soysal, İstanbul, 1972. Sinan Yayınları)*

Bay Julius Caesar'ın İşleri *(1937/çev. Hüseyin Tüzün, İstanbul, 1972, Yöntem Yayınları)*

HİKÂYE

Takvim Hikâyeleri *(1949/çev. Arif Gelen, «Canavar», İstanbul, 1967, Varlık Yayınları)*

YAZILAR

Tiyatro İçin Yazılar *(1957)*

Tiyatro İçin Küçük Organon *(1957/çev. Teoman Aktürel, «Tiyatro İçin Küçük Araç», İstanbul, 1962, Can Yayınları)*

Sinema Yazıları *(1969)*

SEÇİLMİŞ VE DERLENMİŞ TÜRKÇE ÇEVİRİLER

Şiir :

— Öğrenmenin Övgüsü *(çev. Hasan Kuruyazıcı, İstanbul, 1966, Uğrak Kitabevi)*

— Halkın Ekmeği *(çev. A. Kadir — A. Bezirci, İstanbul, 1972).*

— Yarının Büyüklerine Şiirler *(İstanbul, 1976, Gözlem Yayınları)*

— Makinaların Türküsü *(çev. A. Kadir — Gülen Fındıklı, İstanbul, 1979, Sanat Emeği Yayınları)*

— Karanlık Zamanlar *(çev. A. Kadir — Gülen Fındıklı, İstanbul, 1980, Sanat Emeği Yayınları)*

Konuşma:

— Hitler Faşizmi Üzerine Konuşmalar *(çev. Veysel Ataman — İsmail Duman, İstanbul, 1975, Konuk Yayınları)*

Deneme-inceleme:

— Epik Tiyatro Üzerine *(çev. Kâmuran Şipal, İstanbul, 1964, De Yayınevi)*

— Faşizm Üzerine Yazılar *(çev. Ali Sait, İstanbul, 1975, Maya Yayınları)*

— Sosyalist Gerçekçilik ve Toplum *(çev. Ahmet Cemal — Kayahan Güven, İstanbul, 1976, Günebakan Yayınları)*

— Sosyalizm İçin Yazılar *(çev. Mehmet Tim, İstanbul, 1977, Günebakan Yayınları)*

— Me-Ti, Tarihte Diyalektik *(çev. Ahmet Cemal, İstanbul, 1978, Günebakan Yayınları)*

BRECHT İÇİN KAYNAKÇA

Türker Acaroğlu - Gökhan Akçura: *«Türkiye'de Brecht Kaynakçası», Tiyatro 77, sayı 39.*

A. Candan: *«Türkiye'de Brecht»*. Militan, Nisan 1975.

HALKIN EKMEĞİ

çeviren

A. Kadir — A. Bezirci

Altında çevirenin adı bulunmayan şiirleri A. Kadir'le A. Bezirci birlikte çevirmişlerdir.

HALKIN EKMEĞİ

Bilin: Halkın ekmeğidir adalet.
Bakarsınız bol olur bu ekmek,
bakarsınız kıt,
bakarsınız doyum olmaz tadına,
bakarsınız berbat.
Azaldı mı ekmek, başlar açlık,
bozuldu mu tadı, başlar hoşnutsuzluk boy atmaya.

Bozuk adalet yeter artık!
Acemi ellerde yuğurulan, iyi pişirilmemiş adalet
[yeter!
Yeter katıksız, kara kabuklu adalet!
Dura dura bayatlayan adalet yeter!

Bolsa insanın önünde ekmek, lezzetliyse,
gözler öbür yiyeceklere yumulsa da olur.
Ama her şey bollaşmaz ki birdenbire..
Bilirsiniz, nasıl bolluk doğurur emek:
Adaletin ekmeğiyle beslene beslene.

Ekmek her gün gerekliyse nasıl,
adalet de gerekli her gün,
hem o, günde birçok kez gerekli.

Sabahtan akşama dek, iş yerinde, eğlencede,
hele çalışırken canla başla,
kederliyken, sevinçliyken,
halkın ihtiyacı var pişkin, bol ekmeğe,
günlük, has ekmeğine adaletin.

Madem adaletin ekmeği bu kadar önemli,
onu kim pişirmeli, dostlar, söyleyin?

Öteki ekmeği kim pişiren?

Adaletin ekmeğini de
kendisi pişirmeli halkın,
gündelik ekmek gibi.

Bol, pişkin, verimli.

YARDIM ETMEK
YA DA
ZOR KULLANMAK

1.

Geçti içimizden biri koca denizi,
gide gide buldu bir yeni kara.
Bir sürü insan koştu ardından,
orda büyük şehirler kurdular
alın teri ve akılla.
Ama ekmek satılmadı eskisinden ucuza.

Bir makina icat etti içimizden biri,
buhar çevirdi tekerleği onunla.
Fabrikalar türedi ardından bir sürü,
başladı insanlar fabrikaları çalıştırmaya.
Ama ekmek satılmadı eskisinden ucuza.

Düşündü taşındı içimizden birçoğu,
güneş ekseninde dönmesi üstüne dünyanın
bir sürü insan kafa yordu,
insan yüreği, evrenin kanunları üstüne,
havanın bileşimi, denizin balıkları üstüne
kafa yordu bir sürü insan,
bulundular önemli keşiflerde.
Ama ekmek satılmadı eskisinden ucuza.

Tersine, günden güne arttı şehirlerde yoksulluk.
Yıllardır kimse bilmez, kimse,
insanın hali nice?
Sürünür yerlerde sizin gibi biri
siz yukarlarda uçtukça.
Kalmamış hiçbir yanı insana benzer.
Peki, insan insana yardımcı değil mi?
Ne gezer!..

2.

Görmüşsünüzdür elbet insanları çok yerde,
uzatırken birbirlerine ellerini,
türlü yollarla koşarken birbirlerine yardıma.
Bulunduğumuz durumdur ama bunu zorlayan.
Zoru da bir türlü bırakamayız bu yüzden.
İşte öğüdümüzdür size:
Karşı durun zalimliğine dünyanın,
dayatın daha büyük bir zorla.
Yardımı gerektiren durumdan kurtarın kendinizi.
Vaz geçin yardım dilemekten.
Yardıma bel bağlamayın hiçbir zaman.
Yardımı tanımak var saymaktır zoru.
Yardım elde etmek bağlanmaktır zora.
Zor egemen oldukça geri çevrilemez yardım.
Zor yok olmalı ki yardım da yok olsun.
Yardım dilemektense, zoru kaldırın ortadan.

Zor ve yardım bir bütündür.
Bu bütünü değiştirmeye bakın.

BİR İŞÇİNİN
HEKİME ÇEKTİĞİ
SÖYLEV

Biliriz nedir bizi hasta eden!
Söylenir bizi senin iyileştireceğin
hastalandığımız zaman.

Diyorlar ki, sen, tam on yılda
öğrenmişsin hastaları iyi etmesini
halkın parasıyla yapılan
güzel okullarda.
Dünyanın parasını dökmüşsün
olmak için bilgi sahibi.
Senin elinde öyleyse iyileştirmek bizi.

Ne dersin, elinde mi?

Seni gelince görmeye,
çıkartıyorlar üstümüzdekileri,
zor değil hastalığımızın nedenini anlamak,
şöyle bir bak üstümüze başımıza,
osaat öğrenirsin her şeyi.
Çünkü elbiselerimizi yıpratan neyse,
odur vücutlarımızı da yıpratan.

Rutubetten, diyorsun, vücudunuzdaki ağrı.
Duvarlarımızdaki leke de ordan.
Söyle öyleyse bize:
Rutubet nerden?

Ezdi bitirdi bizi
çok çalışmak, az yemek.
Sense öğüt verirsin,
dersin, olun kanlı canlı!
Suda büyüyen kamışa
demeye benzer bu:
çık başka yerde yaşa.

Ne kadar vakit ayırırsın bizim için?
Baksana, evinde bir halın var,
en azından beş bin muayene eder.

Haklı çıkarmak için kendini
bunda benim suçum yok
diyeceksin ister istemez.
Bizim evin duvarındaki
ıslak lekeye git sor:
o da bundan başka bir şey demez.

DENİZDEKİ SU DAMLASININ TÜRKÜSÜ

1.

Yaz gelir, bakarsınız,
gökyüzleri aydınlık içinde güler size de.
İşte sular sıcacıktır,
yüzersiniz isterseniz.
Üstünde yemyeşil çayırların
çadırları kurarsınız.
Çın çın öter yollar türkülerinizle,
ormanlarınız bekler sizi.
Sanki ne olmuş böyle olmuş da,
sonu mu geldi sanırsınız yoksulluğun?
Yollar önünüzde ışıdı mı sanırsınız?
Yeriniz yurdunuz mu var?
Güvenliğiniz mi var yoksa?
İyi bir dünya mıdır dünyanız?
Haydi ordan!
Sizinkisi bir damladır denizden,
bir damla, olsa olsa.

2.

Orman barındırır toplumun attığı insanları.
Işıldar gökyüzleri kapalı gelecekler üstünde.
Çadırda yatanların ne evi var, ne barkı.
Kuru ekmeği bile yok şurada yüzenlerin.
Yollarda yürüyenler hep işsiz güçsüz takımı.
Dört dönerler sorarlar: «Bir iş var mı? Bir iş var mı?»
Yani hiçbir şey değişmez. Sürer yoksulluk.
Ne yeriniz yurdunuz var, ne de güvenliğiniz.
iyi dünya der mi insan böylesi dünyaya?
Haydi ordan!
Sizinkisi bir damladır denizden,
bir damla, olsa olsa.

3.

Hâlâ hoşnut musunuz aydınlığından gökyüzünün?
Hâlâ çıkmayacak mısınız bu tatlı, sıcak sudan?
Orman mı koruyacak hiç durmadan böyle sizi?
Böyle avutup duracak mısınız kendinizi hâlâ?
Yarına ekmeğiniz hani?
Hak istemenizi bekler sizden dünya,
yakınmanızı bekler, çözümlerinizi.
Son umudu sizde dünyanın.
Denizden alınmış bir iki damla suyla
yanaşmayın avutulmaya bundan böyle.
Yanaşmayın, sakın ha!

PİRİNÇ TEKNESİNİ ÇEKENLERİN TÜRKÜSÜ

Irmağın yukarısında, şehirde,
geçecek elimize bir avuç pirinç.
Tekne de bir ağır bir ağır.
Bu kürekleri taş çatlasa çekeceğiz.
Irmak da akar aşağıya doğru,
varacağımız yere zor varacağız.
Çek yedekçi, daha sıkı çek.
Açlıktan içimiz ezildi.
Yanındakini itme öteye,
çek, daha düzgün çek ipi.

Gece bastırdı bastıracak.
Bir avuç pirince mal olur bize
bir köpeğe dar gelen barınak.
Kıyı da amma kaygan ha,
ne gittik sanki gide gide.
Çek yedekçi, daha sıkı çek.
Açlıktan içimiz ezildi.
Yanındakini itme öteye,
çek, daha düzgün çek ipi.

Bizden çok dayanacak
omuzlarımızı kesen urgan.
Dört kuşak geçti bugüne dek
şu herifin kırbacı altından.
Son kuşak da biz olmayacağız.
Çek yedekçi, daha sıkı çek.
Açlıktan içimiz ezildi.
Yanındakini itme öteye,
çek, daha düzgün çek ipi.

Babalarımız bir arpa boyu çekti
tekneyi ırmağın ağzından içeri.
Oğullarımız kaynağa ulaştıracak.
İkisinin ortasında kalacağız biz.
Çek yedekçi, daha sıkı çek.
Açlıktan içimiz ezildi.
Yanındakini itme öteye,
çek, daha düzgün çek ipi.

Tekne silme pirinç dolu.
Birkaç kuruş geçti eline
onu eken biçen köylünün.
Bizim elimize daha az geçecek.
Bir öküz bile bizden pahalı.
Kum gibi, kalabalığız çok.
Çek yedekçi, daha sıkı çek.
Açlıktan içimiz ezildi.
Yanındakini itme öteye,
çek, daha düzgün çek ipi.

Pirinç varınca şehire,
çocuklar soracaklar:
Kim çekti bu ağır tekneyi?
İnsanlar, denecek onlara,
bu ağır tekneyi insanlar çekti.
Çek yedekçi, daha sıkı çek.
Açlıktan içimiz ezildi.
Yanındakini itme öteye,
çek, daha düzgün çek ipi.

Pirinç geldi aşağıdan yukarıya,
şehirde oturanlara geldi.
Ama pirinç getirenler
daha bir tane yiyemediler.

KORSAN
KIZ

1.

Bardakları yıkarken görürsünüz, baylar, bugün beni,
onun bunun yatağını düzeltirken görürsünüz.
Sağ olasınız, avucuma koyarsınız beş on kuruş.
Görürsünüz bu entipüften hanı, beni böyle pasaklı,
ama, baylar, bilmezsiniz kiminle konuşursunuz.
Çığlıklar sarsacak bir akşam limanda yeri göğü.
Millet soracak birbirine: Bu da ne ki?
Bakacaklar, ben bulaşıkların başında gülümserim.
Ne oldu diyecekler bu kıza, ne diye gülümser bu kız?
Sekiz tane yelkenli
ve toplu tüfekli bir gemi
giriverecek limana.

2.

Hadi bakalım, diyecekler, sen bulaşıklarının başına.
Tutuşturacaklar avucuma gene beş on kuruş.
Paracıkları alacağım, hazır edeceğim yatakları.
(Ama uyku tutmayacak yatakta o gece hiç kimseyi).
Bilmezsiniz baylar gene de kimim ben.
Yer yerinden oynayacak limanda o akşam.
Millet soracak birbirine: Bu gürültü ne ki?
Ve görecekler pencerede ayakta beni,
ne oldu diyecekler bu kıza, ne diye pis pis güler bu
kız?
Sekiz tane yelkenli
ve toplu tüfekli bir gemi
şehri verecek ateşe.

3.

Soluğunuz kesilecek o zaman, baylar, soluğunuz.
Bütün duvarlar yıkılacak, şehir olacak baştan başa
[dümdüz.
Bakacaksınız bir bu entipüften han kalmış
[yıkılmayan.
Millet soracak birbirine: Kim oturur ki burda, hangi
[soylu?
Dört dönecekler hanın çevresinde o gece çığlık
[çığlık,
nasıl oldu bu, diyecekler, nasıl oldu kaldı ayakta?
Çıkarken görecekler beni sabahleyin hanın
[kapısından,
bakın şuna, diyecekler, orda oturan bu mu?
Sekiz tane yelkenli
ve toplu tüfekli o gemi
bayrak çekecek direğe.

4.

Bir sürü insan fırlayacak karaya öğleye doğru,
yakalayıp zincire vuracaklar karşılarına kim çıkarsa,
sonra hepsini bir bir getirecekler benim önüme,
soracaklar, hangisini haklayalım, bekleriz buyruğunu.
Bu öğle üzeri, ortalıkta çıt yok, soluk yok.
Bir benim sesim: Tek kişi komayın sağ!
Kelleler düşerken ben «hop! hop!» diyeceğim.
Sonra sekiz tane yelkenli
ve toplu tüfekli o gemiyle
çekip gideceğim.

(Çeviren: A. Kadir)

MUTLULUK TÜRKÜSÜ

Dalgalar arasında koşar gemi,
denizci karayı hayal eder.
Solgun gökyüzünde, bir köşede,
evler görür pırıl pırıl, altın gibi.

Aman dikkat kazandaki ateşe,
iyi hesap edin, koruyun burnu.
Fırtınayı, kasırgayı ite ite
yarıp geçeceksiniz bu suyu.

Gemici nasıl hayal eder
varacağını iyi bir limana;
biz de bilir ve deriz ki:
Her denizin kıyısı var.

Başlayalım işe bir kez,
var gücümüzle çalışalım.
Mutluluk fethedilir,
kendi kendine gelmez.

İş köle olmamakta,
yoksa çalışmak zor değil.
Çalışmak rüzgârdır yelkenlerde,
çalışmak süt, kitap, dokuma.

Bekler eserler bitmeyi,
çağırırlar sizi göreve.
Çalışın, yorun kafanızı,
alın yakında yemişini.

Beşiğinde yatan çocuk
başlar öğleyin bağırmaya.
Büyüyecek, gelişecek,
ister süt, ister mama.

Çocuk küçük kalamaz,
büyür ister istemez,
bekler süt veresiniz,
haykırır avaz avaz.

Fidan fidanken ağaç olur.
Taş taş üstüne ev olur.
Gün gelir bu ağaçtan, bu evden
bir bahçe, bir şehir kurulur.

Doğurmadı anamız bizi
hep acı çekelim diye.
Bir olalım, ant içelim haydi,
yeryüzünde mutlu yaşamaya.

GEL BENİMLE GEORGİA'YA

1.

İyi bak, hatırla bu eski şehri.
Ne kadar güzeldi eskiden, değil mi?
Şimdi bak bir de, ama gönlünle değil,
gözlerini dik de bak.
Haydi: «Ne kadar yaşlanmış!» de.
Gidelim Georgia'ya gel.
Orda yeni bir şehir kuralım.
Baştan başa taşlarla örelim.
Gidelim Georgia'ya gel.

2.

İyi bak, hatırla bu soğuk kadını.
Ne canayakındı eskiden, değil mi?
Şimdi bak bir de, ama gönlünle değil,
gözlerini dik de bak.
Haydi: «Ne kadar kocamış!» de.
Gidelim Georgia'ya gel.
Orda körpe kadınlar bulalım.
Başlayınca yaşlanmaya onlar da
gideriz ordan başka yere.

3.

İyi bak, hatırla bu eskimiş düşünceleri.
Ne kadar yeniydiler eskiden, değil mi?
Şimdi bak bir de, ama gönlünle değil,
gözlerini dik de bak.
Haydi: «Bu kadarı yeter!» de.
Gidelim Georgia'ya gel.
Orda yeni düşünceler bulalım.
Yüz tutunca eskimeye onlar da
gideriz ordan başka yere.

BAHARDA
BİR YAŞLI ADAM

O eski gençlik günlerimde
bahar şimdikinden daha güzeldi.
Kızlar daha canayakındı şimdikinden.
Neyse ki sıcak değil eskisi gibi yaşlıların yüreği.

Annen söyler durur yıllar var:
Kocadıkça insan, olur ağır başlı, sağduyulu.
Geniş görüşü var bu yüzden biz yaşlıların.
Ama güzel değil hiçbir şey eskisi kadar.

Çayırlar ve buğdaylar olmasın
yeşil ve sarı, geçmişteki kadar.
Onları görmezdim gidip
geçmişteki gibi olsaydılar.

Ne yazık, günden güne soğumakta
yücelerden bakan ulu güneş bile.
Gelgelelim, daha çok seviyor onu,
daha çok, yaşlandıkça insanoğlu.

Artık hiç biri eskisi gibi değil
aşkların, yaşamların, şiirlerin.
Yalnız bizler nasılsak öyle kaldık.
Saçları kırlaşan sevmez değişmeyi.

MARİEA'YI
ANIŞ

1.

O gün, maviliğinde eylülün,
durgun, genç bir erik ağacı altında
usulcana sardıydım onu,
kollarımın arasında solgundu,
sanki içindeydi tatlı bir düşün.
Bir bulut vardı üstümüzde,
o güzel yaz göğünde, görürdüm,
kar gibi aktı, ta yukarlarda,
başımı kaldırdım baktım, yerinde yok.

2.

O günden bu yana sessiz sedasız
gökyüzünden nice aylar geçti.
Erik ağaçları birer birer kesildiler.
Sorarsan: «Sevdiğin ne oldu?»
Derim: «Bilmem ki...»
Ama iyi bilirim aklından geçeni,
unutmuşum gerçekten, çıkaramam yüzünü.
Tek şey var aklımda kalan:
Bir zamanlar öpmüştüm onu.

3.

Olmasaydı orda o bulut,
unuturdum öptüğümü de!
Görürüm hâlâ onu, işte durur orda.
Geçerdi yukarlardan, unutmadım, kar gibi aktı.
Belki çiçek açmıştır gene erik ağaçları,
yedi çocuğu olmuştur sevdiğimin.
Göz açıp kapayana dek görünmüş meğer o bulut,
başımı kaldırdım baktım, rüzgârla uçmuş gitmiş...

GÖLLERDE, IRMAKLARDA YÜZMEK

1.

Solgun yaz günleri, rüzgâr uğuldarken
ulu ağaçların dallarında, yukarda,
yatmalı insan ırmaklarda ya da göllerde,
sazanların yuvalandığı yosunlar gibi.
Gövde tüy gibi olur suda.
Rüzgâr esmer bir ağaç dalı sanır
yavaşça dışarı uzanan kolu,
usul usul sallamaya başlar onu da.

2.

Durgundur öğleyin gökyüzü.
Kırlangıçlar geçer, yumarsınız gözlerinizi.
Suların altı sıcak. Yükselir kabarcıklar serin serin:
Yanınızdan bir balık geçmiş olacak.
Dinlenen gövdeniz, kollarınız bacaklarınız
sessiz sedasız yatar suda.
Yalnız soğuk balıklar geçer üstünüzden.
Güneşi, suyun yüzünde pırıl pırıl duyarsınız.

3.

Akşamleyin, insan yata yata
öyle gevşer, öyle gevşer ki,
her yeri tutulacak gibi olur.
İşte o sıra insan, hiç çekinmeden,
hızla akan mavi suya atmalı kendini.
En iyisi, akşama kadar kalmak orda.
Çünkü solgun güneş ancak akşamleyin
düşer ırmakların ve çalılıkların üstüne,
köpek balığı renginde, obur ve kötü.
Artık uyuvermiştir her şey birbirine.

4.

Hem uzanmalı insan sırt üstü,
alıştığı gibi. Bırakmalı kendini.
Yüzmemeli, kayalar gibi durmalı suda.
Başka hiç bir şey yapmamalı. Bakmalı gökyüzüne.
Bir kadının kucakladığı erkek gibi durmalı.
Uzanıp yatmalı hiç kımıldamadan,
tanrı akşama doğru ırmaklarda nasıl yüzerse öyle.

BİR YILDAN
BİR YILA

1.

Seviyorum seni şimdi bu gece:
Kayar sessiz sedasız gökte ak bulut.
sular çağıldar üstünde kayaların,
rüzgâr ürperir çayırların içinde.

2.

Akar ak sular
bir yıldan bir yıla.
Gökyüzünden gene
bulutlar geçer gider.

3.

Yapayalnızsın yıllar sonra,
gene o bulutları göreceksin, akpak,
gene sular kayaların üstünde çağlayacak,
rüzgâr ürperecek çayırların içinde.

AĞAÇLARA TIRMANMAK

1.

Çıkınca akşamleyin banyodan
— çıplak, diri vücutla —
büyük ağaçlara tırmanın gene.
Gökyüzü açık olmalı,
rüzgâr esmeli hafiften.
Seçmelisiniz kocaman, ulu ağaçları,
ağır, kara tepelerinin beşiğinde akşam sallanmalı.
Yapraklarla sarmaş dolaş beklemeli geceyi,
bir dünya geçmeli önünüzden renkler içinde,
durmadan yarasalar uçuşmalı.

2.

Tırmanmalısınız dallar arasından zorla,
sürünmeli sırtınıza, sırtınızı dalamalı
küçük, sert yaprakları dalların.
Çare yok, sızlayacak belki deriniz bir parça.
Ağaçlarda böylesine sallanmaya doyum olmaz!
Ama titremesin dizleriniz, sakın ha!
Durun yukarda ağacın tepesi gibi,
yüzyıldır her akşam ağaçla sallanan
o tepe gibi durun yukarda.

İYİDİR ESKİDEN
YENİ HER ZAMAN

Yararlı ve gerekli
bugün yapılan ev.
Bu bana nerden mi esti?

Sokakla uyuşmayan şu tuhaf yapılar,
şu, neye yaradıkları bilinmez,
insanı şaşırtan yapılar,
neden mi tanış gelir bana?

Yeni her zaman
eskiden iyidir de
ondan, kardeşim, ondan.

Söyle, doğru değil mi?
Yeni bir gömlek giyen erkek
oluvermez mi yeni bir adam,
yeni yıkanmış bir kadın
yeni bir kadın oluvermez mi?
Bir toplantı düşün, sabaha dek süren,
boğulmuş salon dumana,
orda bir yeni söyleve başlayan
oluverir yepyeni bir insan.

İyidir eskiden
yeni her zaman.

Bilir misin, bitirilmemiş hesaplarda ne var,
açılmamış kitaplarda ne var, bilir misin,
fabrikadan yeni çıkmış makinalarda ne var?
Yarını besleyecek kaynağı görürüm ben onlarda.
Bir harita üzerinde beyaz bir yere
yeni bir çizgi çeken kişi,
bir kitabı açan arkadaş,
makinayı ilk kez yağlayan mutlu işçi,
bunların hepsi bilirler ki,
iyidir eskiden
yeni her zaman.

Kaldırıp atarlar ayakkaplarını eskitmeden,
sonuna dek okumazlar başladıkları kitabı,
bir de yenilik düşkünüdürler sözümona,
bugün düşündüklerini yarın unutuverirler.
Ama, dünyanın gene de
umudu onlardır.
Ne denir doğru söze,
iyidir eskiden
yeni her zaman.

KORKU

Kıyıda iki adam var,
biri atlar suya, biri duraksar.
Biri yiğit, öbürü ödlek anlaşılan.
Sağ salim varılınca karşı kıyıya,
biri gidecek işinin başına,
toprağa ayak basar güvenle,
gider dalar kendi bahçesine,
bir taze elma koparır, yer.
Öbürü zar zor aşar suyu,
ama kesilir soluğu, bir şey geçmez eline,
gözler yolunu başka belâlar.

(Çeviren: A. Kadir)

BÖYLE BÖYLE DEĞİŞİR İNSAN

1.

İhtiyar oldum bir ara, genç oldum.
Sabah yaşlı oldum, akşam delikanlı.
İhtiyar oldum: anıları olmayan.
Çocuk oldum: unutmayan acılarını.

2.

Genç iken tasalıydım,
yaşlı iken tasalı.
Ben ne zaman güleceğim peki?
Artık eli çabuk tutmalı.

BİR GÜN GELECEK

Bir gün gelecek, zaman bizim olacak, bizim.
Bütün düşünürlerini okuyacağız bütün çağların.
Bütün ustaların bütün tablolarını göreceğiz.
Bütün maskaralara kırılacağız gülmekten.
Arkadaş olacağız bütün kadınlarla.
Ve bütün insanlara
öğreteceğiz gerçeği.

HORATIUS'U OKURKEN

Tufan bile
bir gün sona erdi.
Kara sular çekildi bir gün.
Ne kadar az
uzun yaşayanlar,
çok doğru dersin!

ANNA CASH'IN TÜRKÜSÜ

1.

Entarisi pazen, atkısı sarı,
gözleri göller gibi kara,
ne parası pulu var, ne yapacak işi,
ama öyle uzun ki siyah saçları,
değer uçları kirli topuklara.
İşte Anna Cash'ım, bir tanem,
baştan çıkardı bir erkeği.
Geldi esen rüzgârla ormanlardan,
gitti gene esen rüzgârla.

2.

Ne iskarpini vardı, ne gömleği.
Bilmezdi dua etmesini bile.
Gelmişti koca kente bir kedi gibi.
Odunlarla leşler arasında
bozbulanık kanal boyu
minicik bir kül kedisi
dolaşır durur ya hani.
Nasıl yıkardı bardakları durmadan, görseniz.
Yıkayamazdı kendini bu yüzden.
Öyleyken, Anna Cash, bir tanem,
gene de sayılırdı tertemiz.

3.

Düştü bir gece bir gemici barına,
derin ve karaydı gözleri göller gibi.
Serseri Kent'e rastladı orada,
saçları vardı Kent'in, simsiyah,
barda bıçak oyuncusuydu.
Aldı Anna'yı, yanında götürdü.
Kırparken gözlerini o Kent serserisi,
o yontulmamış, o allahın belâsı,
Anna Cash duyuyordu, bir tanem,
bakışlarıyle soyduğunu kendisini.

4.

Yürüdüler hayat yolunda el ele,
öğrendiler hanyayı konyayı.
Ne ev bark, ne kap kacak,
ne de ad, çocuklarına bırakacak.
Kar yağdı, yağmur yağdı.
Boğuldu sulara orman.
Ama Anna Cash, bir tanem,
ayrılmadı erkeğinden.

5.

Polis dedi: Bu adam yankesici.
Sütçü dedi: Hem de topal.
Anna dedi: Bundan ne çıkar?
Erkeğim benim o.
Benim canım onu çeker.
Orda burda gezer dururdu erkeği.
Sonra gelir çekerdi Anna'ya sopayı.
Ama Anna boş verirdi bunlara.
Seviyordu ya kocasını canı gibi.

6.

Damları yoktu başlarını sokacak.
Herkes onlara düşmandı sanki.
Gene de yuvarlanıp gittiler iyi kötü.
Şehirlerden ormanlara yıllar boyu,
ormanlardan kırlara gittiler.
Yürüdüler, ne kar dediler ne tipi,
kesilinceye dek solukları.
Anna Cash, bir tanem,
izledi sevgili erkeğini.

7.

Üstü başı dökülürdü.
Ne gezmesi tozması, ne pazarı,
ne dolabında ekmeği.
Ömründe üç kez pastaneye gidemedi,
üç kez poğaça yiyemedi ömründe,
üç kez armonika dinleyemedi.
Benzerdi günler birbirine.
Hiç güneş yoktu havada.
Ama parlardı güneşler durmadan
bir tanemin yüzünde.

8.

Erkeği balık çalar, o tuz çalar,
neylersin, «yaşamak çok zor».
Anna bakar balıkları pişirirken:
Çocuklar oturmuşlar kocasının dizlerine,
okurlar dua kitabını ezberden.
Dere tepe elli yıl bu,
uyudular hepsi bir yatakta.
İşte Anna Cash'ın hikâyesi, bir tanemin.
Tanrı elbet bir gün görür onu.

ÇAY PİŞİRİRKEN GAZETE OKUMAK

Gazete okurum sabahleyin,
günlük tasarılarını okurum Papanın,
kralların, bankacıların tasarılarını,
petrol babalarının tasarılarını okurum.

Bir yandan da bakarım çayın suyu
ağzına kadar dolu kapta
ilkin nasıl bulanır,
sonra nasıl başlar kaynamaya,
sonra durulur da nasıl
taşar kabın ağzından,
söndürür ateşi.

SIRA YÜRÜMEYE GELİNCE

Düşmanlar kafalarda yürür,
bilmez bunu çok insan.
Bir ses güder onları, bilmezler,
aslında düşmanlarının sesidir o.
Söz etti mi bir insan sana düşmandan,
bil ki, düşmanın ta kendisidir o.

KÖMÜR,
MİKE İÇİN...

1.

Duydum ki Bidwell'de Ohio'da,
başlarında bu yüzyılın,
bir kadın yaşarmış, aç yoksul,
bir kadın, Mary Mc Coy adında,
hat bekçisi Mike Mc Coy'dan dul.

2.

Her gece Wheeling kumpanyasının
geçermiş gürültüyle trenleri.
Gardıfrenler her gece hızla
kömür atarlarmış üstünden çitin
ve boğuk boğuk bağırırlarmış:
«Mike için!..»

3.

Mike'ın kömürü her allahın gecesi
çarpınca duvarına barakanın,
kalkar giyermiş entarisini yaşlı kadın,
gelirmiş almaya, uyku sersemi,
ölen ama unutulmayan kocasına, Mik'a
sunduğu kömürü gardıfrenlerin.

4.

Girmesin diye kumpanya ile
gardıfrenlerin başı derde,
kalkarmış gün ağarmadan
saklarmış gözlerden armağanı.

5.

Ben de adadım bu şiiri arkadaşlarına
demiryolcu Mike Mc Coy'un,
(ciğerini tüküre tüküre ölen
kömür trenlerinde Ohio'nun),
adadım dostluk adına.

BÜYÜK
ÖVME
KOROSU

1.

Sizi çeviren geceyi ve karanlığı övün!
Koşun hepiniz, haydi, koşun,
kaldırın gözlerinizi gökyüzüne:
Sizi bırakıp gitti az önce gün.

2.

Yörenizde yaşayıp ölen hayvanları övün!
Sizin gibi gelmişler onlar da
dünyaya yaşamak için,
sizinle ölecekler onlar da.

3.

Övün şu ağacı, kurtulmuş çürümekten,
sevinci ağar göklere, haykıraraktan!
Çürümeyi övün!
Övün onu yiyen ağacı!
Övün gökyüzünü de, unutmayın!

4.

Övün ta yürekten kötü anısını göğün!
Çünkü ne adınızı biliyordu sizin o,
ne yüzünüzü görmüştü,
ne de haberi vardı yaşadığınızdan.

5.

Soğuğu, karanlığı, bozulmayı övün!
Kaldırın gözlerinizi gökyüzüne.
Size bağlı değil bunların hiç biri.
Korkmayın, rahat ölün.

SORU

Olmadan yığınların bilgeliği
nasıl kurulur yeni düzen?
Bulamaz çoğunluğa uyan yolu
kendinden kopamayan.

Büyük üstatlar, hey, büyük üstatlar,
dinlemeyi düşünün konuşurken!

KÖPEK

Bahçıvanım anlattı bana:
Hem güçlüymüş, hem çok akıllıymış bu köpek,
bahçeyi beklesin diye satın almışlar.
Ama çok alıştırmışlar onu insanlara.
Bilmem ki, ekmeğini nasıl hak edecek?

HİÇ BİRİNİ BIRAKMAYIN BENZERLERİNİZİN

Hiç birini bırakmayın benzerlerinizin,
size oynadıkları oyun ne olursa olsun!

Kuşkulanır, at cambazı sanır sizi
taşlı tarlasından, çapadan dönen köylü,
kapısını yüzünüze kapar.
Atsız kişilerin de, unutmayın,
sizi duyan kulakları var:
Hiç birini bırakmayın benzerlerinizin!

Şu işçi var ya, makinayı yağlamaktan gelen
size dört kez ihanet edebilir,
olmadığı için kendi malı.

Daha bir beşinci kez güvenin ona.
Göze almayın onun için hiç bir tehlikeyi,
şunu da unutmayın ama:
Hiç birini bırakmayın benzerlerinizin!

Zaferden bir şey kazanmayan asker
namlusuyla yere serer sizi,
bunu, üstlerinden korkar da yapar.
Ama, yüzüne çevirdiniz mi gözlerinizi,
odur uzatacak olan size elini:
Hiç birini bırakmayın benzerlerinizin!

İlkin kör kör giderler düşmanlarınızın ardından;
sonra açılır gözleri, gelirler ardınızdan sizin:
Hiç birini bırakmayın benzerlerinizin!

GELECEK

Ormanlar daha gür olacak, daha gür.
Tarlalar daha çok şey verecek, daha çok şey.
Şehirler daha canlı olacak, daha canlı.
İnsan ömrü daha uzun olacak, daha uzun.

(Çeviren: A. Kadir)

KAR YAĞMAYA BAŞLIYOR

Kar başlıyor yağmaya.
Burda kimler kalacak?
Eskisi gibi gene
taşlarla yoksullar.

ŞEHİRLER

Şehirlerin altında lâğımlar,
üstünde sis, duman.
İçindeyse yaşayan bir biz varız
güzel bir gün görmeden.
Göçtük dünyadan biz çarçabuk.
Şehirler göçüyor ağır ağır.

BİR YUVAMIZ OLSAYDI

Bir yuvamız olsaydı bizim,
kusursuz bir yuva olurdu,
kusursuz bir yuva.

Yalnız bizim olurdu o yuva,
mülkümüz olsaydı o bizim,
mülkümüz olsaydı.

Ama madem sokaktayız şimdi,
kusurlu insanlar sayılırız elbet biz,
kusurlu insanlar.

(Çeviren: A. Kadir)

YALNIZCA
İNAN

İnan yalnız gözlerinle gördüğüne, yalnız kulaklarınla
duyduğuna!
Gözlerinle gördüğüne bile inanma, kulaklarınla
duyduğuna bile!
Bir şeye inanmamak, inanmaktır bir başka şeye!

BÜYÜKLER
ve
KÜÇÜKLER

Yemeğin de lâfı mı olurmuş, kusar insan.
Bu adamlar karınlarını daha şimdi doyurdular.

Küçükler çekip gitmeli bu dünyadan,
çekip gitmeli, almadan tadını küçükler
şöyle yağlı tarafından güzel bir parça etin.

Akşamları çok yorgunlar, halleri yok
nereden gelip nereye gittiklerini düşünmek için.

Onlar, dağları ve deryaları
bir kere olsun görmemişlerdi
bitirdikleri gün ömürlerini şu yeryüzünde.

Küçükler yoksulluklarını düşünmedikçe
hiç bir çıkar yol bulamayacaklar,
ama hiç bir çıkar yol,
yoksullukları kafalarına dank demedikçe.

(Çeviren: A. Kadir)

ÜSTAD
ÖĞREN!

Haklıyım, deme sık sık, üstad!
Öğrencin de görsün, bırak.
Zorlama gerçeği:
Gerçek zora gelmez.
Konuşurken dinle biraz!

YUVARLAMAK ETİ
İŞTAHLA

Yuvarlamak eti iştahla,
çiğnemek mis gibi, pişkin çavdar ekmeğini,
kesmek peynirden bir koca dilim,
dikmek buz gibi birayı bardak bardak.
Bayağılıkmış bu, şuna bak!
Bana sorun bir de bunu siz:
Bir lokma tatmadan canım etten
dünyadan çekip gitmek
yakışmaz insanlığa.
Hem, bunu diyen de benim,
yemede içmede hiç gözü olmayan, ben.

YOKSUL
B. B. İÇİN

1.

Ben Bertolt Brecht, kara ormanlardan.
Karnında getirmiş şehre anam beni.
Ama çekip gidene dek ben bu dünyadan
çıkmayacak ormanların soğuğu içimden.

2.

Asfalt şehirde evimde gibiyim.
Donanmışım son kutsal törenle:
Gazeteyle, tütünle, şarapla.
Güvensiz, aylak, ama sonu mutlu.

3.

İnsanlarla iyi aram. Durur başımda
şapkam herkesinki gibi. İnsanlara bakar
derim: «Bunlar başka türlü kokan birer hayvan.»
«Ne çıkar, derim sonra, benim onlardan ne farkım
[var?»

4.

Kadınlarla otururum yan yana
salıncaklı koltuğumda sabahları.
Seyrederim onları umursamadan ve derim:
«İşte karşınızda güvenilmez bir adam.»

5.

Akşamları da toplarım erkekleri.
«Bayım» deriz birbirimize hep konuşurken.
Ayaklarını dayarlar masama ve derler:
«Düzelecek işler!» Sormam: «Ne zaman?»

6.

Sabaha doğru alacakaranlıkta ıslanır çamlar,
kuşlar ötüşür, böcekler bağrışırlar.
Dikerim ben kadehimi şehirde tam o sıra dibine kadar,
atıp ızmaritimi, dalarım tedirgin bir uykuya.

7.

Biz, uçarı kişiler,
otururuz yıkılmaz sanılan evlerde.
(Yüksek yapılarını biziz kuran Manhattan adasının.
Biziz kuran incecik antenleri,
Atlantik üstünden konuşan).

8.

Bu şehirlerden arta kalacak ne:
Sokakları dolaşan bir rüzgâr kalacak.
Evleri kuranlar mutlu olurlar ama,
onlar da bir gün bırakır evleri giderler.
Hepimiz bugün var, yarın yokuz,
ne düşünürse düşünsün bizden sonrakiler.

9.

Umarım ki, bir deprem olunca yakında,
söndürmem puromu üzüntüyle.
Ben Bertolt Brecht, kara ormanlardan,
anasının karnında gelmiş asfalt şehre.

BİR YAPRAK GÖNDER

Bir yaprak gönder bana,
bir koruluktan koparılmış olsun,
hiç değilse evinden yarım saat öteden.
Sen oraya dek yürür güçlenirsin,
bense kalkar teşekkür ederim sana
o güzel yaprak için.

VERMEK MUTLULUĞU

En büyük mutluluk ne:
Vermek gülen ellerle,
sunmak güzel armağanlar
kahrolmuş, ezilmişlere.

Dolu ellerini boşaltınca
sevinen insanın yüzünden
daha güzel olamaz
hiç bir gül.

Sevindirmez insanı hiç bir şey
herkese yardım etmek kadar.
Verdiğim şey bile
tutamaz yerini sevincimin!

KANDIRILMAYA KARŞI

1.

Uyanık olun, dört açın gözünüzü!
Unutmayın, geriye dönmek yok.
Gerçi gün şimdi kapınızda ama
rüzgâr birden sarıverir gecenizi,
yarın onu da kodunsa bul.

2.

Tetikte olun, sakın yanılmayın!
Hayat ufacık ve kısa.
Doldurun bardağınızı ağzına dek,
kalmasın gözünüz arkada
gelince dünyadan göçme vakti.

3.

Oyalamayın kendinizi boş yere!
Bilin değerini günlerinizin.
Dünyaya kazık kakmaya gelmediniz ki.
Şaşmaz bir gücü vardır hayatın,
hiç beklemez, bırakır gider sizi.

4.

Hayattan öte bir şey yok.
Ne kıtlık, ne açlık, ne yoksulluk.
Öyleyse sizde bu korku ne?
Öleceksiniz hepiniz, hayvanlarla birlikte.
Sonra hiç bir şey yok, hiç bir şey yok.

HER ŞEY DEĞİŞİYOR

Değişmeyen şey yok.
Başla istersen yeniden,
İstersen son nefesinde.
Bir kez olan oldu.
Elinde değil ayırmak
şaraba katılan suyu.

Bir kez olan oldu.
Elinde değil ayırmak
şaraba katılan suyu.
Ama değişmeyen şey yok.
Başla istersen yeniden,
istersen son nefesinde.

KİRAZ HIRSIZI

Bir sabah, horozlar ötmeden,
biri ıslıkla uyandırdı beni,
kalktım gittim pencereye.
Şafak bahçeyi doldurdu dolduracak.
Bir de baktım, benim kiraz ağacında
bir genç adam, yamalı pantolonlu,
bizim kirazları topluyordu,
aman bir keyifli bir keyifli.
Görünce beni başıyle bir selâm verdi şöyle.
İki eliyle koparıp koparıp dallardan
koyuyordu cebine kirazları.

Neden sonra, yatağımdaydım gene.
Islığını duyuyordum onun, tatlı tatlı.

(Çeviren: A. Kadir)

Bu DÜNYANIN
TADI

1.

Soğuk bir yel esiyordu dört bir yanda.
Geldiniz dünyaya bir gün, minnacıktınız,
üşüyordunuz ve çırılçıplaktınız.
Sonra bir kadın sardıydı sizi kundağa.

2.

Ne çağıran vardı sizi, ne görmek isteyen.
Kimse de çıkmamıştı arabayla aramaya sizi.
Yoktu burda tek kişi sizi tanıyan.
Sonra bir adam tuttu güzel bir havada elinizden.

3.

Hiç bir borcu yok size dünyanın.
Gitmek isterseniz paçanızdan kimse tutmaz.
Birçok insan sizi hiç umursamazken,
birçok çocuk ağlayacak ardınızdan.

4.

Soğuk bir yelin estiği bu dünyadan
göçüp gideceksiniz bir gün hepiniz kırık dökük,
anlarsınız ne kadar severmişsiniz dünyayı
iki avuç toprak üzerinize dökülürken.

DEMİŞSİNİZ
ÖĞRENMEK İSTEMEM
HİÇ BİR ŞEY

Duyduğuma göre,
hiç bir şey öğrenmek istemem, demişsiniz.
Siz bir milyonersiniz öyleyse.

Korkunuz yok geleceğinizden,
pırıl pırıl önünüz, aydınlık.
Ne güzel kader hazırlamış ananız babanız size,
takılmayacak ayaklarınız hiç bir taşa.
Kalın isterseniz olduğunuz gibi,
ne olacak sanki öğreneceksiniz de.

Bazı zorluklar çıksa da karşınıza,
boş yere üzmeyin kendinizi:
Gösterirler size önderleriniz
yapmanız gereken şeyi.
Öğrenmişlerdir onlar nasıl olsa
bütün engelleri aşmanın yolunu,
bilirler nedir her devirde geçer akça.

İşte her şey önünüzde hazır, ne isterseniz,
lüzum yok parmağınızı bile oynatmanıza.
Kurulmuş olsaydı düzen başka türlü,
o zaman gerekirdi bir şeyler öğrenmeniz.

BAHÇE
SULAMAK

Sulamak bahçeyi, can vermek yeniden yapraklara!
Su içirmek susamış ağaçlara yeniden!
Bol su ver, ısırganları da unutma,
cimrileri, kısırları, bitkinleri.
Unutma çiçekler arasındaki yabani otu,
susamıştır o da.
Yalnız taze çimeni, kavrulmuş çimeni değil,
çıplak toprağı da serinletmeli.

DEMOKRASİ VE BARIŞ İÇİN FAŞİZME VE SAVAŞA KARŞI

DÜNYANIN DOSTÇA KURULDUĞUNU SÖYLEYENLERE KARŞI

«Böylesi çok iyi, değiştirmeyelim hiç bir şeyi!»
Bunu mu diyelim güle oynaya?
Bardağı görelim de ölmeyi mi seçelim susuzluktan?
Boşunu mu alalım dururken dolu bardak?

Soğukta oturup kalmışlar vardır hani,
hani, istemeyen kişiler,
onlar gibi mi yapalım,
onlar gibi, «biz dışarda kalsak...» mı diyelim
hoş olsun diye şu bayların gönlü,
bize günlük nafakamızı veren hani şu...

Bizce en iyisi, kalkmak, yeter artık, demektir,
vaz geçmemek için kırıntısından bile yaşamanın,
karşı çıkmaktır var gücümüzle acıyı doğuranlara,
yaşanır hale getirmektir bütün insanlara dünyayı.

YA HEP BERABER
YA DA HİÇ BİRİMİZ

1.

Kim mi kurtaracak seni, köle?
Görecekler seni, kardeş,
yuvarlananlar uçuruma,
duyacaklar çığlıklarını:
Seni köleler kurtaracak kurtaracaksa!
Ya hep beraber ya da hiç birimiz.
Kurtulmak yok tek başına
yumruktan ve zincirden.
Ya hep beraber ya da hiç birimiz.

2.

Kim mi kurtaracak seni, aç insan?
Bize gel ekmek istiyorsan,
bize gel, kıvrananlara açlıktan.
Biz gösterelim sana yolu:
Biz açlar vereceğiz sana ekmeği!
Ya hep beraber ya da hiç birimiz.
Kurtulmak yok tek başına
yumruktan ve zincirden.
Ya hep beraber ya da hiç birimiz.

3.

Kim mi alacak öcünü, yenilmiş adam?
Vurulmuşsun madem,
gel yaralıların yanına.
Gerçi biz zayıfız, kardeş,
zayıfız, yaralıyız ama,
alırsak biz alırız öcünü senin.
Ya hep beraber ya da hiç birimiz.
Kurtulmak yok tek başına
yumruktan ve zincirden.
Ya hep beraber ya da hiç birimiz.

4.

Kim tutacak elinden, bitik kişi?
Birleşmek zorundadır başkalarıyla
yoksulluğa dayanamayan.
Birleş sen de yoksullarla, durma.
Birleş yarına bırakmayanlaria bu işi.
Ya hep beraber ya da hiç birimiz.
Kurtulmak yok tek başına
yumruktan ve zincirden.
Ya hep beraber ya da hiç birimiz.

BİZİMLE ÇALIŞMAK İSTEMİYORSUN DEMEK

1.

Artık bizimle çalışmak istemiyorsun demek.
Bitkinim, diyormuşsun, gücüm yok yürüyecek.
Yorgunum çok, diyormuşsun,
sıfırı tükettim,
bir şey beklemeyin artık benden.

Gene de bekliyoruz,
ne olursa olsun.

Yorgunsan, uyuyorsan,
seni kimse uyandırmaz,
kimse demez: Kalk, yemeğin hazır!
Hem, neden hazır etsinler yemeğini?
Kalmadıysa yürüyecek gücün,
zıbarır kalırsın orda,
aramaz kimse seni,
kimse demez: Kalk, devrim oldu,
işler seni bekler!
Hem, sana ne devrimden? Sen öldün ya!
İster suçlu kendin ol, ister başkası,
toprakta çürüyecek değil misin nasıl olsa.

Çok savaştım, diyormuşsun,
dövüşemem artık.
Öyleyse dinle:
Savaşamazsan yok bil kendini,
ister suçlu kendin ol, ister başkası,
kendini yok bil.

2.

Hep umutla yaşadım, diyormuşsun,
ama kalmadı, diyormuşsun, bende artık
umutlanacak güç bile.
Ne umduydun peki?
Gel keyfim gel bir savaş mı?
Yanıldığın belli:
Durum senin bildiğin gibi de değil,
durum çok daha kötü.
Harcamazsak gücümüzün üstünde bir çaba,
hapı yutacağız.
Göremezsek gerekenden daha çok iş,
silinip gideceğiz.
Dört gözle bekler düşmanlarımız,
bekler yelkenler indirilsin.

Kavga adamakıllı kızıştı,
savaşçılar iyicene yorgun düştü.
Savaşçılar çok yoruldu mu
savaş yitirildi demektir,
bilesin!

GELECEK KUŞAKLARA

1.

Yaşamadayım karanlık bir çağda.
Doğruyu söylersin, çıkar adın zır deliye.
Katı yüreklilerin yüzünde kırışıktan eser yok;
görüyorsan gülen birini şuracıkta,
haberi yok demek başına gelecekten.

Bu nasıl çağ böyle, bu nasıl çağ!
Ağacı mı anlatacaksın, sakın ha, ağzını açma.
Bu nedir peki, haksızlığa karşı susmaktan başka.
Rahat yürüyorsa bir adam sokakta sallana sallana,
ne dünya umurundadır o adamın,
ne dostlarının derdi umurunda.

Nasıl doyururum karnımı, sen bana sor,
rastgele oldu, buldum bir yolunu.
Yediğim ekmeği hak etmiş değilim yoksa,
hapı yutarım talihim yaver gitmedi mi.

Daha ne istersin, diyorlar, durma yuvarla!
Ama ne yapayım ki yer içim içimi,
şu, açların elinden alınan lokma,
şu da, susamışların hakkı olan su.
Ama elindeyse gel, karnını doyurma!

Ne kadar isterdim akıllı olmak.
Aklın tarifini eski kitaplarda oku:
Kaç kavgadan kaçabildiğin kadar,
zor kullanmadan ve korkusuz,
iyilik yap kötülük yapana,
içinden geldiği gibi yaşamaya bak.
Akıllı olmak bir yere varmak değil,
her şeyi unutmak demek akıllı olmak.
Bu benim harcım değil, yapamayacağım:
Yaşamadayım karanlık bir çağda.

2.

Karışık günlerde vardım şehre,
boydan boya kol gezerken açlık.
İnsanlar gördüm, ayaklanmıştılar,
ben de ayaklandım, katıldım onlara.
Günler geçti birbiri peşisıra,
bu geçen günler benim günlerimdi.

Kurşuna dizilenler arasında yedim içtim.
Bölündü uykum cinayetlerle.
Sevince sevdim karşılıksız.
Seyrettim kendi kendimi usanarak.
Günler geçti birbiri peşisıra,
bu geçen günler benim günlerimdi.

O zamanlar uçuruma açılırdı bütün sokaklar.
Rahatı kaçtı benim yüzümden baştakilerin.
Duramadım konuşmadan, konuştum boyuna,
sonunda ölüme yolladı dilim beni.
Başka çarem yoktu ne yapayım ki.
Günler geçti birbiri peşisıra,
bu geçen günler benim günlerimdi.

İnsanlar elden ayaktan kesilmişti.
Uzaktı insanların varacakları yer.
Görüyordum orasını, görüyordum iyicene,
ama varamıyordum oraya bir türlü.
Günler geçti birbiri peşisıra,
bu geçen günler benim günlerimdi.

3.

İyi düşün, arkadaş, iyi düşün,
bizi boğan bu selden kurtulacağın gün,
söz etmeye kalkarsan güçsüzlüğümüzden,
iyi düşün, arkadaş, iyi düşün,
gücümüzü tüketen o karanlık çağı:
O ülke senin, bu ülke benim,
papuç eskitmedik diyar kalmadı,
göremezdik önümüzde bir tek ışık,
diz boyu haksızlık, diz boyu zulüm.
Bir tek baş kaldıran göremezdik.

Yerleşmiş iyice kafamıza bizim:
Amansızdır insanoğlu yoksulluğun türküsünde,
zorbalık mı, haksızlık mı, fırlar ayağa,
başlar ses daha güç çıkmaya, daha erkek.
Biz ki, insanlara iyi günleri getirecektik,
iyi insanlar olamadık ne çare ki.
Sen bari, bugünlerin ardından gelecek olan,
güzel günler hazırlamaya başlarken insanlara,
sen bari,
suçu bize yükleme!

(Çeviren: A. Kadir)

SOLUMA TÖRENİ

1

Bir yaşlı kadın geldi bir gün.

2

Ekmeği kalmamıştı yiyecek.

3

Askerlerin karnı toktu.

4

Üşümüştü kadın, kapaklandı hendeğe.

5

Aç değildi artık.

6

Ormanda küçük kuşlar sustu, bir şey diyemediler.
Ağaçların tepesinde çıt yoktu.
Yalnız yukarlarda duyuldu
bir derin soluk zorla.

7

Bir doktor geldi bakmaya ölüye.

8

Tamam, dedi, gömebilirsiniz kocakarıyı.

9

Toprağa verildi aç kadın.

10

Bir daha gık demedi.

11

Doktorsa hâlâ alayındaydı işin.

12

Ormanda küçük kuşlar da gık demediler.
Ağaçların tepesinde çıt yoktu.
Yalnız yukarlarda duyuldu
bir derin soluk zorla.

13

Bir adam geldi sonra yapayalnız.

14

Kalmamıştı ileri tutar yeri.

15

Bir iş var dedi bu işte.

16

Duydu kadına karşı içinde bir sıcaklık.

17

İnsanoğlu, dedi, acıkınca yiyebilmeli.

18

Ormanda küçük kuşlar sustu, bir şey diyemediler.
Ağaçların tepesinde çıt toktu.
Yalnız yukarlarda duyuldu
bir derin soluk zorla.

19

Bir aynasız geldi sonra.

20

Kauçuktan sopası elinde.

21

Çıkardı adamın pestilini.

22

Bir daha gık demedi adam.

23

Aynasız durmadan bağırdı çağırdı gene de.

24

Ormanda küçük kuşlar da gık demediler.
Ağaçların tepesinde çıt yoktu.
Yalnız yukarlarda duyuldu
bir derin soluk zorla.

25

Sonra geldi sakallı üç adam.

26

Çıkamaz dediler insan bu işin içinden tek başına.

27

Bunu o kadar çok söylediler ki, yankısı kesilmedi.

28

Etlerine kurtlar üşüştü bu üç adamın.

29

Gık diyemediler bir daha.

30

Ormanda küçük kuşlar da gık diyemediler.
Ağaçların tepesinde cıt yoktu.
Yalnız yukarlarda duyuldu
bir derin soluk zorla.

31

Sonra insanlar geldi bir kalabalık, bir kalabalık.

32

Konuşmak istediler askerlerle.

33

Askerler konuşturdular makineli tüfeklerini.

34

Susturuldu insanlar, gık diyemediler bir daha.

35

Alınlarında bir kırışık kaldı ölenlerin.

36

Ormanda küçük kuşlar da gık diyemediler.
Ağaçların tepesinde çıt yoktu.
Yalnız yukarlarda duyuldu
bir derin soluk zorla.

37

Kızılca bir ayı geldi sonra, kocaman bir ayı.

38

Töre möre bilmezdi, gelmişti denizlerin ötesinden.

39

İşini bilirdi ama, yoktu hiç şakası.

40

Yutuverdi küçük kuşlarını ormanın.

41

Ormanda kuşlar susmaz artık.
Ağaçların tepesinde sessizlik sona erdi.
Ne kadar kolay duyulur şimdi
yukarlardan gelen soluk.

GİDEBİLENLER GİDERLER

Gitsin gidebilenler bırak,
kalın, diye yalvarma.
Gidemeyenler kalsın yeter.

Nasıl alıkorsun gidenleri?
Dayayanlar sırtını duvara
kimseyi tutamazlar ki.

Sakın tutmaya uğraşma
iyi günlerde gideni.
Belki döner gelir kötü günlerde.

Safımızda kavgaya kim girer
bizim gibi ezilenlerden başka.
Bize gönülleri aksa bile
dışımızdakiler neye yarar?

Vakit geldi, diyelim onlara, haydi,
ey ayrılacak olanlar, uğurlar olsun,
henüz kapanmadı yöremizdeki çember.
Gidebilir sığınak bulan başka yerde.
Düşman safında bir dostu olanın
geldi işte gitme vakti.

Gitsin gidebilenler bırak,
sel gider kum kalır,
kalırız biz bize.

İYİLİK NEYE YARAR?

1.

İyilik neye yarar,
öldürülürse iyiler çarçabuk,
ya da iyilik görenler?

Özgürlük neye yarar,
yaşarsa bir arada
özgürlerle tutsaklar?

Akılsız olmak madem ekmek sağlar herkese,
akıl neye yarar?

2.

İyi insan olacağınıza,
öyle bir yere götürün ki dünyayı,
iyilik beklenmesin!

Özgür insan olacağınıza,
öyle bir yere götürün ki dünyayı,
kavuşsun özgürlüğe herkes,
özgürlük sevgisi geçersiz olsun!

Akıllı insan olacağınıza,
öyle bir yere götürün ki dünyayı,
akılsızlık zararlı olsun!

BİR ŞAİRİN ÖLÜRKEN GENÇLERE ÇAĞRISI

Ey siz, yarının gençleri,
henüz dünyada yoksunuz,
ama insanlarısınız gelecek çağların,
henüz temeli atılmamış şehirlerde
sökecek yeni şafakların insanlarısınız.
Kulak verin bana.
İşte geldim gidiyorum
bir iz, bir ün bırakmadan.
Dinleyin beni.

Toprağını ekmeyen bir köylü gibi ölüyorum.
Tembel bir dülger gibi,
işini bitirmeden giden.

Az sonra tükenecek ömrüm.
Boşuna harcadım günlerimi.
Şimdi dileğimdir sizden:
Söyleyin ne varsa söylenmedik,
yapın ne varsa yapılmadık.
Çabuk unutun beni, çabuk.
Kötü örnek olurum sonra size,
yoldan çıkartırım sonra sizi.
Çabuk unutun beni, çabuk.

Neden oturdum neden
o kısır adamların sofrasına?
Pay almak için mi oturdum
onların pişirmediği yemekten?

Neden karıştım neden
en güzel sözlerimle
gevezeliklerine onların,

bilgiye susamış insanlar dışarda
tek başlarına yürürken?

Neden şarkılarım neden
varlıklı şehirlerden yükselmez,
neden yükselmez tersanelerden?
Neden yükselmez hızlı lokomotiflerden,
bir duman gibi yükselmez,
çakılıp kalmaz gökte?

Bunun nedeni belli.
Yaratıcı kişilere sorarsan,
ha benim sözlerim,
ha ağızdan çıkan duman.
Benim sözlerim sarhoş gevelemesi.

Çünkü tek söz yok bende,
bildiklerim arasında tez söz,
sizin için, gelecek kuşaklar için.
Bir tek işaret yok bende
titreyen bir parmakla gösterecek
size tutacağınız yolu.
Hem doğru yolu nasıl gösterebilir bir insan
yürümemişse kendisi doğru yolda?

Bundan ötürü bana,
ömrünü har vurup harman savuran adama,
şunu açıklamak kalır kala kala:
Hiç bir buyruğa aldırmayın,
bizim bozuk ağzımızdan çıkan hiç bir buyruğa.
Boş verin kaçakların, kaytarmışların öğütlerine.
Kendi başınıza verin kararınızı.
Yararınıza olan şeyi seçin kendiniz.
Ekin bizim işlemeden bıraktığımız toprağı.
Yakıp yıktığımız, içine ettiğimiz şehirleri
getirin siz yaşanacak hale.

OKUMUŞ BİR İŞÇİ SORUYOR

Yedi kapılı Teb şehrini kuran kim?
Kitaplar yalnız kralların adını yazar.
Yoksa kayaları taşıyan krallar mı?
Bir de Babil varmış boyuna yıkılan,
kim yapmış Babil'i her seferinde?
Yapı işçileri hangi evinde oturmuşlar
altınlar içinde yüzen Lima'nın?
Ne oldular dersin duvarcılar Çin Seddi bitince?
Yüce Roma'da zafer anıtı ne kadar çok?
Kimlerdir acaba bu anıtları diken?
Sezar kimleri yendi de kazandı bu zaferleri?
Yok muydu saraylardan başka oturacak yer
dillere destan olmuş koca Bizans'ta?
Atlantid'de, o masallar diyarında bile,
boğulurken insanlar uluyan denizde bir gece yarısı.
bağırıp imdat istedilerdi kölelerinden.
Hindistan'ı nasıl aldıydı tüysüz İskender?
Tek başına mı aldıydı orayı?
Nasıl yendiydi Galyalıları Sezar?
Bir ahçı olsun yok muydu yanında onun?
İspanyalı Filip ağladı derler
batınca tekmil filosu.
Ondan başkası acaba ağlamadı mı?
Yediyıl Savaşını İkinci Frederik kazanmış ha?
Yok muydu ondan başka kazanan?

Kitapların her sayfasında bir zafer yazılı.
Ama pişiren kimler zafer aşını?
Her adımda fırt demiş fırlamış bir büyük adam.
Ama ödeyen kimler harcanan paraları?

İşte bir sürü olay sana.
Ve bir sürü soru.

(Çeviren: A. Kadir)

YAHUDİ YOSMASI
MARİA SANDERS'İN
TÜRKÜSÜ

1.

Bir kanun çıkardılar Nuremberg'te.
Bir kadın yatarsa uygunsuz bir erkekle,
kadının hali duman.
Ürperir vücut kenar mahallede tasayla.
Çalar gümbür gümbür davullar.
Bir kötülük yapmayı kurdularsa, tanrım,
onu bu gece yapacaklar.

2.

Oynaşının saçları Maria Sanders'in
bir kara bir kara.
Dünkü gibi davranmalı ona, en iyisi.
Ürperir vücut kenar mahallede tasayla.
Çalar gümbür gümbür davullar.
Bir kötülük yapmayı kurdularsa, tanrım,
onu bu gece yapacaklar.

3.

Ver anahtarı, anne,
ağır değil bu işler eskisi kadar.
Gökte ay her zamanki gibi parlak.
Ürperir vücut kenar mahallede tasayla.
Çalar gümbür gümbür davullar.
Bir kötülük yapmayı kurdularsa, tanrım,
onu bu gece yapacaklar.

4.

Bir sabah erkenden, dokuz sularında,
dolaştırdılar şehirde onu,
sırtında bir gömlek, boynunda bir yafta,
dibinden kesmişlerdi saçlarını.
Sokaklarda bir bağrışma, bir uğultu.
O hiç aldırmadan yürüdü.
Ürperir vücut kenar mahallede tasayla.
İşte Badanacı (*) konuşuyor bu gece.
Dinlemesini bilseydi insanlar, tanrım,
gelmezdi bunlar başımıza.

(*) Badanacı sözüyle Hitler kastediliyor. (Çev.)

DİYECEĞİM ONLARA

Düşünüp duruyordum boyuna:
Onlarla güzel güzel konuşmak neye yarar?
Onlar almak isterler bilgiyi ucuza,
ilerde çok pahalıya satacaklar.
Neden bilmek isterler öyleyse
alım satım kanununa aykırı şeyleri?

Çünkü istedikleri yalnız yenmek.
Hiç bir şeyi öğrenmek istemezler zaferi önleyecek.
Ezmeyi isterler, istemezler ezilmeyi.
Onlarca ilerlemek milerlemek de ne,
iş birinci gelmekte.

Onlar kime olsa baş eğerler,
yeter ki, kanun koymayı sağlasın onlara.
Canlarını bile verir onlar,
tek yıkılmasın fedakârlık sunağı.

Düşünüyordum: Onlara ne demeli?
Tamam, kararımı verdim:
Onlara bunları diyeceğim.

GÖNÜLLÜ GARDİYANLAR

Çalıştım çabaladım, sonunda kitaplarımla
kendime gönüllü gardiyanlar yarattım.
Her şeyin satıldığı bu şehirde
beni gözlüyorlar durmadan.

Zengin evler, ilginç konutlar
sanki yasaklanmış bana.
Görmeye hakkım yok bazı kişileri.
Onlarla işim olduğunu ispatlasam bile hakkım yok.
Çağıramam onları evime, yasak.
Ne zaman satın almak istiyorum desem
bir iki koltuk, bir güzel masa,
kırılırlar gülmekten.
Bir pantolon almak istesem
işte, derler, ayağında var ya...

Beni aralıksız kolluyorlar.
Yüzüme şunu söylemek için:
Satılmayan biri var
bu şehirde, biliyoruz.

KİTAPLAR YAKILIYOR

Buyurunca Hitler hazretleri
zararlı fikirlerle dolu kitapların yakılmasını
halkın önünde, alanlarda,
öküzler odun yığınlarına araba araba kitap taşıdı.
Gözden düşmüş şairlerden biri,
hem de en iyilerinden biri,
şöyle bir göz gezdirdi yakılacak kitaplar listesine,
gitti aklı başından:
Unutulmuştu kendi adı.
Hemen seğirtti çalışma odasına,
sanki öfkesinden kanatlanmıştı.
Osaat bir mektup karaladı zorbalara:
«Benimkileri de yakın!» dedi. «Benimkileri de!
Yapamazsınız bana bu kötülüğü,
kenarda bırakamazsınız beni!
Ben de hep gerçeği söylemedim mi kitaplarımda?
Neden davranırsınız bana yalancıymışım gibi?
Canı gönülden istiyorum işte:
Yakın benimkileri de!»

DEVRİMİN MEÇHUL ASKERİNİN MEZARI

Öldü devrimin meçhul askeri.
Mezarını düşümde gördüm.

Mezarı bir arsadaydı.
Yapılmıştı yazıtsız iki taştan.
Başladı konuşmaya taşın biri:

Gitmedi yabancı bir ülkeyi fethetmeye
burada yatan,
kendi yurdu için savaştı.
Kimse bilmez adını onun,
tarihlerde hep yenenlerin adı yazılı.

İstemişti insan gibi yaşamak,
vuruldu yabani bir hayvan gibi.

Bir hırıltı oldu son sözü.
Daralan boğazından çıktı sesi zorla.
Ama soğuk rüzgârlar aldı o sesi gene de,
üşüyen insanların kulağına götürdü.

YOLA GETİRİLEN KİŞİLERE

Baskının arttığı günlerde,
ekmeğinden olmamak için,
karar verdi bizimkisi:
Artık ağzını sıkı tutacaktı,
gizleyecekti suçlarını bu kapkaç düzenin,
ama yalanlarını da yaymayacaktı.
Yani, ne açığa vuracaktı pisliklerini onun,
ne de karanlık işlerini övecekti.

Baskının arttığı günlerde,
ekmeğinden olmamak için,
düzenle uzlaşmış görünecekti.
Doğruya aykırı bir şey söylememe kararı
yaradı gerçeği örtbas etmeye.
Ama uzun süremezdi bu da:
Hiç iyi karşılanamazdı bürolarda, laboratuvarlarda,
fabrika avlularında iyi karşılanamazdı
söylememesi insanların doğruya karşıt bir şey.
Olağandı ağzını açmamak
meslektaşlarının görüp de kanlı suçlarını.

Yağmur gibiydi korkunç kıyımlar,
yağmur gibi geçici ve kaçınılmaz.
Gerçi susmakla suçlulardan yana oluyordu,
ama çok çabuk anladı her şeyi:
Ekmeğinden olmamak için,
yetmeyecekti gerçeği gizlemesi
yalan da söylemek vardı işin içinde.

Zorbalar kızmıyor, bir şey demiyorlardı
bayağılaşmasına onun, alçalmasına,
ekmeğinden olmamak için.
Davranışında bir şey yoktu onlara ters gelen.
Ne bir aldığı vardı onlardan, ne de bir beklediği.
Güçlülerin masasında, kalkıp ayağa,
açınca ağzını konuşma yapan,
yemek kırıntılarını görüyordu
onun dişleri arasından.

Onu kuşkuyla dinliyordu ama,
gene de ağrına gidiyordu övgüleri bu adamın,
o değil miydi daha dün baskıyı eleştiren,
zafer şölenine çağrılmayan üstelik.
Ezilenler'in dostu değil miydi dün bu adam?
Çok iyi tanıyorlardı onu, çok iyi.
Bir şey, söylendiği vakit vardı, doğru,
söylenmediği vakit yoktu o şey.
Baskı yok, deniyordu madem,
öyleyse baskı yoktu.
Katil için, kurbanın kardeşini
satın almaktı en kısa yol
ve tanıklık ettirmekti ona:
Kardeşimin başına bir kiremit düştüydü,
kardeşimin ölümü bundan...

Bu basit yalan da yetmedi, neylersiniz,
gerçeği uzun süre gizlemeye.
Yalan söylemesi gerekti daha bir sürü,
ekmeğinden olmamak isteyenin.

Yarışması gerekti, çılgınlar gibi,
ekmeğinden olmamak isteyenlerle.
Ama yetmedi yalan söylemeye yanaşmak.
Bilmek de gerekti yalan söylemesini.
Ekmeğinden olmamak dileğine
karıştı bir anlam vermek dileği
budalaca bir gevezelikle:
Sözle anlatılamayanı
söylemek dileği karıştı
çok daha özel, çok daha ince.
Övmek zorundaydı ayrıca
zorbaları başkalarından çok,
çakılmasın diye vaktiyle baskıyı yerdiği.
Gerçeği bilenler, az gittiler uz gittiler,
sonunda en azgınları oldular yalancıların.

Ama uzun sürmedi bu da:
Adamın biri çıktı bir gün, ispat etti
onların namuslu olduklarını eskiden.
Ekmeklerinden oldular işte o zaman.

«İYİ ADAM»A BİR İKİ SORU

Anladık iyisin,
ama neden iyi?
Seni kimse satın alamaz,
eve düşen yıldırım
satın alınır mı ki?
Anladık dediğin dedik,
ama dediğin ne?
Doğrusun, söylersin içindekini,
ama içindeki ne?

Esirgemezsin gözünü budaktan,
ama kime karşı?
Dolusun bilgelikle,
ama yararı kime?
Gözetmezsin kendi çıkarını,
gözettiğin kiminki?
Dostluğuna diyecek yok,
ama dostların iyi mi?

Şimdi bizi iyi dinle:
Düşmanımızsın sen bizim.
Dikeceğiz seni bir duvarın dibine.
Ama madem bir sürü iyi yönün var,
dikeceğiz dibine iyi bir duvarın.
İyi tüfeklerden çıkan iyi kurşunlarla vuracağız seni,
sonra gömeceğiz iyi bir kürekle iyi bir toprağa.

CESARETİNİ YİTİRMEK ÜZERE OLANLAR İÇİN TÜRKÜ

Kanunları var onların, kararnameleri var,
kaleleri var onların ve zindanları,
(sosyal dernekleri falan haydi bir yana!)
gardiyanları var ve de yargıçları,
bol ücretli ve her şeyi yapmaya hazırlar.
Bütün bunlar neden peki?
Ne sanırlar, bizi avuçlarının içine mi alacaklar?
Görürler yakında, yok olmazdan önce,
bunların hiç biri bir işe yaramayacak,
ama hiç biri.

Gazeteleri var onların, kitapları var,
isterler hiç konuşturmamak bizi,
(politikacıları falan haydi bir yana!)
papazları var ve de profesörleri,
bol ücretli ve her şeyi yapmaya hazırlar.
Bütün bunlar neden peki?
Gerçeklerden bu kadar çok mu korkarlar?
Görürler yakında, yok olmazdan önce,
bunların hiç biri bir işe yaramayacak,
ama hiç biri.

Topları var onların, tankları var,
makinalı tüfekleri var ve el bombaları,
(S.S. kıtaları falan haydi bir yana!)
gestapoları var ve de askerleri,
az ücretli ve her şeyi yapmaya hazırlar.
Bütün bunlar neden peki?
Düşmanları bu kadar da mı güçlü onların?
Görürler yakında, yok olmazdan önce,
bunların hiç biri bir işe yaramayacak,
ama hiç biri.

Bir şey mi olacak sanırlar güvenmekle bunlara?
Düşenler bu payandaya sarılır oldumolası.
Gelecek bir gün ama, belki de yarın,
görecekler bir işe yaramadığını bunların.
Bağıracaklar o zaman avaz avaz: Durun! Durun!
Artık ne top korur onları o gün, ne para.

GREV
TÜRKÜSÜ

Arkadaş, gel bizimle.
Bırak seni doyurmayan üç beş kuruşu,
bırak yağmurla ıslanan ot yatağını,
yarın çıkarılacağın işini bırak.
Sokağa gel, birleşmeye.
Faydası yok artık beklemenin.
Uzat bana elini, yardım et bize.
Tek silâhımız dayanışma.

Nen varsa bırak orda.
Zaten bir şeyin de yok ya.

Arkadaş, gel bizimle.
Gel, gündeliğimi tam isterim, de!
Biliyorsun, kalmadı yitirecek şeyin.
Onlara copları da yetmeyecek.
Sokağa gel, birleşmeye.
Faydası yok artık beklemenin.
Uzat bana elini, yardım et bize.
Tek silâhımız dayanışma.

DİYALEKTİĞE ÖVGÜ

Şimdilik yürür haksızlık güvenle.
Zalimler hazırlanır on bin yıllık bir saltanata.
Zorbalık buyurur: Yaşayacak bu düzen.
Hiç bir ses duyulmaz efendilerin sesinden başka.
Konuşur bağıra çığıra çarşıda pazarda sömürü:
Tamam, işler yolunda!
Ezilen de var ama, arada konuşan:
Bu hep sürmez böyle.

Yaşadıkça «hiç bir vakit!» sözünü kullanma.
Kesenkes belleme hiç bir şeyi.
Bugün nasılsa yarın da öyle olmaz.
Efendiler konuştuğu sürece bil ki
konuşacak uşaklar da.
Haydi kalk istersen «hiç bir vakit!» de!
Baskının sürmesi de bize bağlı,
kalkması da bize.
Dövüşmek zorundayız yenilsek de.

Bilinçlendi mi kişi bir kez, gel de tut onu.
Bugün yenilen yarın yenecek.
«Hiç bir vakit!», «şimdilik» olacak eninde sonunda.

PARTİYE ÖVGÜ

İki göz vardır bir kişide,
partideyse binlerce göz!
Parti görür yedi ülkeyi,
bir ili görür tek kişi görse görse!

Bir saati vardır tek kişinin,
partininse bir sürü saati.
Öldürülür tek kişi istenirse,
ama öldürülemez parti.

Öncüsüdür o kitlelerin,
yürütür kavgayı,
gerçekle beslenen ana kitapların
doğru yolunda.

PARTİ
BİZİZ

Nedir parti?
Bir telefon mu, arka odalarda çalan?
Kimdir parti?
Düşüncesi gizli, kararları bilinmez biri mi?

Parti biziz.
Sen, ben, hepimiz.
Parti senin içinde, kardeş,
parti kafandaki düşünce.
Sen nerde otururşan orası onun evi.
Nerde sana saldırırlarsa odur karşı koyan orda.

Odur gösteren bize gideceğimiz yolu.
İzleriz onu biz de senin gibi.
Bulamazsın doğru yolu, bizsiz yürüme.
Yolların en çıkılmazıdır bizsiz gidilen yol.
Bizden kopma sakın, kardeş!
Belki biz yanılırız, belki sensin haklı.
Öyleyse kopma bizden!

Kafandan şunu çıkarma, kardeş:
Dolambaçlı yoldan daha iyidir kestirme yol.
Bilirsen eğer sen bu yolu,
bilir de göstermezsen bize,
neye yarar bilgin senin!
Bilge kişi ol,
ama yanyana ol bizimle,
paylaş bizimle bilgini!
Kopma bizden, kardeş,
bizden uzaklaşma!

TAYFUN

Badanacı'dan kurtulmak için kaçarken Amerika'ya,
küçük teknemiz birden duruverdi.
Yatıp kaldı bir gün bir gece
Luzon açıklarında, Çin Denizi'nde.
Kimisi, kuzeyden esen tayfundan, dedi.
Kimisi korktu Alman korsan gemilerinden.
Ama herkes, Almanlar olacağına
tayfun olsun, dedi, daha iyi.

KAÇIŞIMIN İKİNCİ YILI

Kaçışımın ikinci yılında
bir yabancı gazetede okudum:
Çıkarılmışım yurttaşlıktan.
Ne sevindim, ne de üzüldüm
görünce başkalarının yanında adımı.
Orda kalanları getirince gözümün önüne,
pek öyle kara görünmedi bana
kaçanların bahtı.

SÜRGÜN SÜRESİNCE DÜŞÜNCELER

Çivi çakma duvara,
ceketini iskemlenin üstüne at gitsin,
yarın geri döneceksin nasıl olsa,
değer mi uğraşmaya dört gün için.

Bırak, sulama artık fidanı.
Ne diye başka ağaç dikeceksin?
Buradan gideceksin uça uça
o daha bir karış büyümeden.

İndir yüzüne kasketini geçerken insanlar!
Ne diye öğreneceksin bir yabancı dili?
Seni buradan çağıracak haber
yazılı gelecek kendi dilinde.

Tavandan kireç dökülür gibi
(engel olma, ko dökülsün!)
yıkılacak zulmün duvarı,
adalete karşı sınırda
dikilen o duvar yıkılacak.

Bak duvara çaktığın çiviye.
Dönüş var mı, ne zaman?
Bilmek ister misin,
her gün neler geçer içinden?

Günlerdir çabalarsın,
dersin kurtulacağım.
Durmadan odanda yazarsın:
Bilmek ister misin,
sonu nedir bu çabanın?
Şu kestane ağacına bak,
şu avlunun köşesinde duran.
Bak şu fidana,
güğümle su taşıdığın!

YUKARDAKİLER
DERLER Kİ

Yukarıdakiler ne der:
Yolun sonu zafer.
Aşağıdakiler ne der:
Yolun sonu mezar.

1938
BAHARI

Paskalya bugün, pazar sabahı.
Adada fırtına birden dindi.
Yeşeren çalılarda hâlâ kar var.

Duvarın dibinde bir kayısı ağacı.
Ona doğru götürdü beni oğlum.
O ara kafamda bir şiir kurdum.
İşte hazırlayanlar bunlar, diyordum,
her yeri yok edecek bir savaşı,
halkımı, çoluğumu çocuğumu ve beni
yok edecek savaşı hazırlayanlar.
Parmağımla bir bir gösteriyordum.

Usulca örttük
bir çuvalla
donan ağacı.

KAVGA BAŞLAYINCA ATEŞİN UZAĞINDA DURANLARA

Artık açmalı gözünü
kavgada ateşin uzağında duran,
başkası savunurken davasını
seyirci kalan kişi
artık açmalı gözünü.
Katılmamış da olsa kavgaya,
sonunda paylaşacak bozgunu.
Bir kenarda durmak falan boş,
ne yapsa kaçamayacak kavgadan.

Kendi davası için dövüşmeyen
dövüşecek düşmanın davası için.

GELEN SAVAŞ

Bu gelen ilk savaş değil.
Çok savaş oldu bundan önce.
Bittiği gün en son savaş
bir yanda yenilenler vardı gene,
bir yanda yenenler vardı.
Yenilenlerin yanında
kırılıyordu halk açlıktan.
Yenenlerin yanında
halk açlıktan kırılıyordu.

DUVARA
TEBEŞİRLE
YAZILAN

«Savaş istiyoruz.»
En önce vuruldu
bunu yazan.

HİTLER SAVAŞININ
TARİHİNİ TAŞIYAN
BİR MEZAR TAŞI

Hoş gördün, baba, askere gitmemi,
anne, beni saklamadın,
kötü öğütler verdin bana, ağabey,
ablacığım, uyarmadın beni!

KARDEŞİM BİR PİLOTTU

Bir pilottu kardeşim.
Güzel bir günde emri geldi.
Hazır etti çantasını,
güneye doğru koyuldu yola.

Bir fatihti kardeşim.
Yerimiz yoktu yaşamaya.
Topraklar ele geçirmekti
öteden beri hayalimiz.

Kardeşimin fethettiği yer şimdi
Guadarrama dağlarında.
Boyu tam bir seksen,
derinliği bir elli.

BEKLEYECEĞİM SENİ

Savaşa gitmek mi istersin, git asker,
gidenin bir daha gelmediği
kanlı, kudurgan savaşa.
Burada olacağım geri dönersen,
yeşeren karaağaçlar altında bekleyeceğim seni,
bekleyeceğim çıplak ağaçlar altında,
dönünceye dek en son asker,
bekleyeceğim seni daha da çok.

Sen geri gelince savaştan
göremeyeceksin kapıda başka çizme.
Yanımdaki yastık hep boş kalacak.
Dokunmamış olacak dudağıma başka dudak.
Bıraktığım gibi diyeceksin her şey,
sen geri gelince savaştan,
sen geri gelince.

GENERALİM
TANKINIZ
NE GÜÇLÜ

Tankınız ne güçlü, generalim,
siler süpürür bir ormanı,
yüz insanı ezer geçer.
Ama bir kusurcuğu var:
İster bir sürücü.

Bombardıman uçağınız ne güçlü, generalim,
fırtınadan tez gider, filden zorlu.
Ama bir kusurcuğu var:
Usta ister yapacak.

İnsan dediğin nice işler görür, generalim,
bilir uçmasını, öldürmesini, insan dediğin.
Ama bir kusurcuğu var:
Bilir düşünmesini de.

ÜÇ ASKERİN ŞARKISI

1.

George de ordaydı, John da.
Freddy çavuş olmuştu.
Ordu göstermeye kalktı gücünü,
kuzeye doğru koyuldu yola.

2.

Freddy'e viski sıcak geldi.
George'un battaniyesi yoktu.
Johnny tuttu onu kolundan,
dedi: «Asker yolundan döner mi?»

3.

George yaralandı, Freddy öldü.
Johnny nerelerde belli değil.
Ama insanlar hâlâ askere alınır,
kan hâlâ akar kırmızı kırmızı.

OĞLUM
FABER

Benim oğlum savaşta öldü.
Balık satardım ben pazarda.
Güneşli, güzel bir gündü,
dediler, gemiler döndü savaştan,
dediler, az önce rıhtımda
demir attı gemiler.
Doğru oraya koştum pazardan,
bekledim köprünün ağzında,
dört saat, altı saat bekledim.
Akşamleyin boşaldı bütün gemiler,
ama geçmedi köprüden benim oğlum.
Faber, oğlum Faber,
karnımda taşıdığım,
beslediğim,
büyüttüğüm,
oğlum Faber...

(Çeviren: A. Kadir)

YURTTAŞLARIMA

Siz ey, ölü şehirlerin insanları,
kendinize acıyın bir parça!
Gitmeyin artık savaşa, ey askercikler!
Geçmişteki savaşlar yetmedi mi?
Ne olur, kendinize acıyın bir parça!

Bıçağa sarılmayın, ey insanlar, sarılın malaya!
Bıçağın üstüne koymasaydınız her şeyi,
şimdi bir çatı altında olacaktınız.
Ne var bir çatı altında olmaktan daha iyi?
Bıçağı atın, ne olur, alın malayı!

Savaştan korunmak için, ey çocuklar,
yalvarın ananıza babanıza,
dört açsınlar gözlerini.
Artık harabelerde oturmayız, deyin,
yanaşmayın onlar gibi acı çekmeye.
Bağırın, savaştan kurtarsınlar sizi!

Size bağlı hâlâ, ey analar, size bağlı,
sürdürmek ya da söndürmek savaşı.
Yaşasınlar çocuklarınız, ne olur, bırakın!
Ölsünler diye gelmediler dünyaya,
bırakın, analar, çocuklarınız yaşasınlar!

YENİ
DESTAN

Akşam yeli eserken savaş alanında
düşman yenilmişti.
Telgraf telleri çınlaya titreye
iletti haberi uzaklara.

Bir ucunda dünyanın
yükseliverdi bir acı uluma,
çılgın bir çığlık koptu
kızgın ağızlardan gök boşluğunda.
İlenmekten soldu binlerce dudak.
Binlerce yumruk sıkıldı kudurmuş bir hınçla.

Öbür ucunda dünyanın
bir sevinç çığlığı ağdı gökyüzüne,
sarıldılar birbirlerine, tepindiler delirmiş gibi.
Ciğerler şişti, göğüsler kabardı.
Binlerce dudak mırıldandı eski duaları.
Kaskatı olmuş binlerce dindar el
kenetlendi osaat birbirine.

Gece yarısına doğru
telgraf telleri hâlâ sayıyordu
savaş alanındaki ölüleri.

Sonra dost düşman bütün insanlar birden sustu.

Yalnız analar ağladı
dünyanın iki ucunda.

ÇOCUKLARIN YAKARISI

Evler yakılmasın bir daha,
bombardıman uçaklarını kimse bilmesin.
Dolsun geceler uykuyla.
Cezasız olsun yaşamak.
Analar ağlamasın.
Öldürmesin insanlar insanları.
Versin kendini herkes bir işe.
Onur duysun herkes yaptığından.
Elde etsin gençler istediğini,
yaşlılar da hoş görsün.

DÖNÜŞ

Nasıl bulacağım memleketim seni?
Bombardıman arılarını izleye izleye
tutmuşum yolunu evimin.
Ama evim hani nerde?
Duman dağları görürüm, kocaman.
Aşağıda işte orda
evim, alevler içinde.

Nasıl karşılayacak memleketim beni?
Bombardıman uçakları varır benden önce,
yetişir ölüm sürüsü,
gider haber verirler dönüşümü.
Yangınlar beni geçer, yetişemem!

BU YAZ GÖKYÜZÜ

Yukarlarda, gölün tam tepesinde
bir bombardıman uçağı.
Kayıklarda, çevrilmiş gözler havaya,
çocuklar, kadınlar ve bir ihtiyar.
Uzaktan benzerler sığırcık kuşlarına,
sanki yem beklerler, gagalarını açmışlar.

OĞULUN ANLATTIĞI

Vardım babamın anlattığı kente,
onca en güzel kentiydi dünyanın.
Çabucak fırladım gardan
bana tarif ettiği o ağaçlıklı,
geniş caddeyi bulayım diye.
İki üç cadde geçtim koşar gibi.
Sonunda, sorayım dedim bir yolcuya,
o büyük cadde, dedim, nerde?
«İşte burası aradığın cadde, dedi,
yürüyorsun üstünde!»

ALMANCA
YAKARIŞ

Ulu önderlerimiz mutlu bir gün buyurdular bize:
— Danzig ile Varşova'yı alacağız!
Uçaklarımız ve tanklarımızla saldırdık Polonya'ya,
yirmi günde ulaştık hedefimize.
Tanrı korusun bizi!

Ulu önderlerimiz mutlu bir gün buyurdular bize:
— Alacağız Oslo ile Paris'i!
Norveç'i, Paris'i işgal ettik,
ulaştık altı hafta geçmeden hedefimize.
Tanrı korusun bizi.

Ulu önderlerimiz mutlu bir gün buyurdular bize:
— Sırbistan'ı, Yunanistan'ı, Rusya'yı alacağız!
İşgal ettik Sırbistan'ı, Yunanistan'ı, Rusya'yı.
Ve...
İki yıl var kurtarmaya çalışırız kıçımızı.
Tanrı korusun bizi!

Bir gün gelecek ulu önderlerimiz buyuracaklar bize:
— Ayı da alacağız, Okyanus'u da!
İyi ama, çok zor şu Rusya'da dayanmak,
karşı durmak düşmana, kara kışa,
ne zaman döneceğini bilmeden.
Tanrı korusun bizi, döndürsün evimize!

NE ALDI
ASKERİN KARISI

Ya sonra ne aldı askerin karısı
yaldızlı başkent Prag'dan?
Papuçlar aldı Prag'dan, yüksek ökçeli.
Selâmlar geldi ona ve sağlık haberleri,
yüksek ökçeli papuçlar geldi Prag'dan ona.

Ya sonra ne aldı askerin karısı
Oslo'dan, Skandinavya'daki?
Bir kürk aldı Oslo'dan, küçük bir kürk,
bu küçük kürk, belki beğenirler beni, dedi,
ta Norveç'ten, Oslo'dan geldi ona.

Ya sonra ne aldı askerin karısı
varlıklı Hollanda'nın Rotterdam'ından?
Ordan bir şapka aldı o,
bir yaraştı şapka ona, bir yaraştı.
Bir şipşirin Hollandalı şapka
ta Rotterdam'dan geldi ona.

Ya sonra ne aldı askerin karısı
Belçika'nın Brüksel'inden?
Aldı Brüksel'den ince danteller.
Ne mutluluktu bu, ne mutluluktu,
ta Belçika'lardan danteller geldi ona.

Ya sonra ne aldı askerin karısı
ışıklar şehri canım Paris'ten?
Bütün şehirde dillere destan olan
ipekli bir elbise geldi Paris modası.
Işıklar şehrinden bir elbise geldi ona.

Ya sonra ne aldı askerin karısı
Bükreş'ten, ta güneydeki?
Aldı o Bükreş'ten bir eteklik,
alacalı bulacalı Romanya etekliği.
Te Bükreş'lerden bir eteklik geldi ona.

Ya sonra ne aldı askerin karısı
ta Rusya'dan, karlar ülkesinden?
Bir dulluk örtüsü aldı Rusya'dan o.
Karlar içinde dindirmek için yasını
ta Rusya'dan bir dulluk örtüsü geldi ona.

(Çeviren: A. Kadir)

BİR ALMAN ANASININ AĞITI

Bu çizmeleri bendim sana giy diyen, oğlum,
bu hâki gömleği bendim sana giy diyen.
Nerden bilecektim bu kara günleri göreceğimi,
bilseydim, giydirmem, derdim, giydirmem,
asın beni, derdim, daha iyi.

Elini görürdüm hani ben senin, oğlum,
«Hay! Hitler!» diyerek kaldırdığın elini,
Hitler'i selâmladın diye, nerden bilecektim,
kuruyacağını bir gün elinin.

Duyardım, oğlum, söz ettiğini senin,
üstün bir ırktan.
Nasıl varacaktım farkına, nerden bilecektim, nerden,
cellâdıymışsın meğer sen kendinin.

Gittiğini görürdüm senin, oğlum,
uygun adımla Hitler'in ardından.
Nerden bilecektim, onu izleyenin
artık bir daha geri dönmeyeceğini.

Bana derdin ki, oğlum, derdin ki: Alamanya
gelecek bir gün tanınmaz bir hale.
Nerden bilecektim, oğlum, bu yerin, nerden
[bilecektim,
küller ve kanlı taşlar altında kalacağını böyle.

Hâki gömlek vardı her zaman sırtında senin.
Giyme şu gömleği demedim sana, demedim, oğlum.
Bu günleri göreceğimi bilmiyordum, ne yapayım,
sana o gömleğin kefen olacağını bilmiyordum.

(Çeviren: A. Kadir)

BİR GÜN GELECEK
YARARSIZ OLACAĞIM BEN DE

Bir gün gelecek, oh diyecek insanoğlu:
Silâhları bırakın, artık ihtiyaç kalmadı!
Güzel yıllar gelecek birbiri ardınca.
Çıkaracaklar depodan silâhları bir gün,
bakacaklar ki paslanmış hepsi.

Ben de atılmak isterdim, açıkçası,
son okurumun elinden.
Son insan olsun o, yeter ki,
köpeklerin ısırdığı son insan!

SOSYALİZME ÖVGÜ

Kolaydır sosyalizm.
Yatar aklına herkesin.
Herkes anlar onu.
Sömürücü değilsen anlarsın sen de.
Bak bakalım, sana bir yararı var mı?

Cahillere göre içinden çıkılmaz bir şey.
Kötülere göre berbat mı berbat.
Oysa cahilliğe de, kötülüğe de karşıdır o.
Sosyalizm suçtur, der sömürenler.
Ama biz biliriz onun ne olduğunu.
Sosyalizm, kuruduğu yerdir suçların.
Sosyalizm çılgınlığın sonu.
Kim demiş sosyalizm kargaşadır diye!
Tersine, kargaşanın çözümü.
Sosyalizm, gerçekleşmesi güç,
ama en basit şeydir, der,
bitiririm sözümü.

İÇİNDEKİLER

BERTOLT BRECHT

Dogmalarla Savaşan Yazar 7
Kurtarıcı Bunalımlar Yaratmasını Bildi 9
Bertolt Brecht 11
Bertolt Brecht'in Eserleri 45

ŞİİRLER

Halk, Tabiat, Aşk ve İnsan:

Halkın Ekmeği 51
Yardım Etmek ya da Zor Kullanmak 53
Bir İşçinin Hekime Çektiği Söylev 55
Denizdeki Su Damlasının Türküsü 57
Pirinç Teknesini Çekenlerin Türküsü 59
Korsan Kız 61
Mutluluk Türküsü 63
Gel Benimle Georgia'ya 65
Baharda Bir Yaşlı Adam 66
Mariea'yı Anış 67
Göllerde, Irmaklarda Yüzmek 68
Bir Yıldan Bir Yıla 70
Ağaçlara Tırmanmak 71
İyidir Eskiden Yeni Her Zaman 72
Korku 74
Böyle Böyle Değişir İnsan 75
Bir Gün Gelecek 76
Horatius'u Okurken 77
Anna Cash'ın Türküsü 78
Çay Pişirirken Gazete Okumak 81

Sıra Yürümeye Gelince 82
Kömür, Mike İçin 83
Büyük Övme Korosu 85
Soru 87
Köpek 87
Hiç Birini Bırakmayın Benzerlerinizin 88
Gelecek 89
Kar Yağmaya Başlıyor 89
Şehirler 89
Bir Yuvamız Olsaydı 90
Yalnızca İnan 91
Büyükler ve Küçükler 92
Üstad, Öğren 93
Yuvarlamak Eti İştahla 93
Yoksul B. B. İçin 94
Bir Yaprak Gönder 96
Vermek Mutluluğu 96
Kandırılmaya Karşı 97
Her Şey Değişiyor 98
Kiraz Hırsızı 99
Bu Dünyanın Tadı 100
Demişsiniz Öğrenmek İstemem Hiç Bir Şey ... 101
Bahçe Sulamak 102

Demokrasi ve Barış İçin Faşizme ve Savaşa Karşı:

Dünyanın Dostça Kurulduğunu Söyleyenlere Karşı 103
Ya Hep Beraber ya da Hiç Birimiz 104
Bizimle Çalışmak İstemiyorsun Demek 106
Gelecek Kuşaklara 108
Soluma Töreni 111
Gidebilenler Giderler 116
İyilik Neye Yarar 117
Bir Şairin Ölürken Gençlere Çağrısı 118
Okumuş Bir İşçi Soruyor 120
Yahudi Yosması Maria Sanders'in Türküsü ... 121
Diyeceğim Onlara 123
Gönüllü Gardiyanlar 124
Kitaplar Yakılıyor 125

Devrimin Meçhul Askerinin Mezarı 126
Yola Getirilen Kişilere 127
«İyi Adam»a Bir İki Soru 130
Cesaretini Yitirmek Üzere Olanlar İçin 131
Grev Türküsü 132
Diyalektiğe Övgü 133
Partiye Övgü 134
Parti Biziz 135
Tayfun 136
Kaçışımın İkinci Yılı 136
Sürgün Süresince Düşünceler 137
Yukardakiler Derler ki 138
1938 Baharı 138
Kavga Başlayınca Ateşin Uzağında Duranlara 139
Gelen Savaş 139
Duvara Tebeşirle Yazılan 140
Hitler Savaşının Tarihini Taşıyan Mezar Taşı ... 140
Kardeşim Bir Pilottu 141
Bekleyeceğim Seni 142
Generalim Tankınız Ne Güçlü 143
Üç Askerin Şarkısı 144
Oğlum Faber 145
Yurttaşlarıma 146
Yeni Destan 147
Çocukların Yakarısı 148
Dönüş 149
Bu Yaz Gökyüzü 150
Oğulun Anlattığı 150
Almanca Yakarış 151
Ne Aldı Askerin Karısı 152
Bir Alman Anasının Ağıtı 154
Bir Gün Gelecek Yararsız Olacağım Ben de ... 155
Sosyalizme Övgü 156

HALKIN EKMEĞİ

BERTOLT BRECHT

şiir

Çevirenler :
A. KADİR - A. BEZİRCİ

Halka adanan bir eserin nasıl halkın silahı haline geldiğini, bunun için kendisini sınırlamaya, formüllere, şemalara hapsetmeye nasıl ihtiyaç olmadığını ve insanları silkelemek, etkilemek dünyanın değişmesini vargücüyle desteklemek üzere boyağılaşmanın nasıl gerekli olmadığını Brecht çalışmalarıyla bize gösterdi. Aynı zamanda o, bize, en popüler içerik ile en orijinal biçimin —yetkin bir birlik içinde— nasıl bağdaşacağını gösterdi. «Popüler» ile «Entellektüel»in birbirine karşıt alanlar olmadığını ispat etti.

80 Lira